

The background of the page is a photograph of two elderly women. On the left, a woman with short grey hair and black-rimmed glasses, wearing a white lab coat over a black top, is looking down at a document. On the right, another woman with short grey hair and glasses perched on her head, wearing a blue polo shirt, is also looking at the document. The document is held by the woman in the lab coat.

Pensions- rapport 2018/19

Viktiga frågor som påverkar
pensionsområdet

sid 4 **Ett pensionssystem i förändring**

sid 9 **Jämställdhet och pension**

sid 14 **Hållbarhet och pension**

sid 18 **Så agerar pensionsspararna**

sid 26 **Framtidens pensioner**

sid 35 **Reformer som behövs på pensionsområdet**

i

AMF har cirka fyra miljoner sparare och är ledande inom kollektivavtalade tjänstepensioner.

AMFs trygghetsekonom har en ambition att folkbilda i pensionsfrågor och ta ställning för pensionsspararna.

Varje år sammanställer AMF en rapport som diskuterar och analyserar aktuella frågor och strukturella utmaningar på pensionsområdet, samt visar statistik och resultat från undersökningar, allt utifrån ett helhetsperspektiv.

Syftet med rapporten är att identifiera trender och dra slutsatser inom pensionsområdet. Alla undersökningar som AMF har initierat eller står bakom och som omnämns i rapporten finns att läsa i sin helhet på amf.se/pressrum.

För mer information:

amf.se/pressrum
pensionsbloggen.se

Dan Adolphson Björck, trygghetsekonom

08-696 33 44

dan.adolphson.bjorck@amf.se

Sammanfattning

Medellivslängden fortsätter att stiga mer än vad man hade räknat med när den allmänna pensionen trädde i kraft i mitten på 1990-talet. Samtidigt har arbetslivet inte förlängts nämnvärt vilket gör att den allmänna pensionen faller i förhållande till lönen för kommande generationer. Från 2020 och framåt väntas gradvis höjda åldersgränser för när man tidigast kan ta ut sin allmänna pension och hur längre individen har rätt till sin anställning. Men alla orkar inte med ett längre arbetsliv. Arbetsmarknadens parter har därför kommit överens om ökade inbetalningar till tjänstepensionen (deltidpension/flexpension) inom en rad branscher. Tanken är att man ska kunna bekosta sin egen arbetstidsförkortning de sista åren av yrkeslivet utan ett för stort inkomstbortfall. Tjänstepensionen ökar i betydelse och är avgörande för att man ska få en pension som man kan leva på.

Inom det allmänna pensionssystemet finns det en målkonflikt mellan inkomst- och grundskydd. Många med låga inkomster omfattas till viss del av garantipension eller bostadstillägg trots ett långt yrkesliv. Grundskyddets utformning styr när stora grupper går i pension eftersom det minskar drivkrafterna till ett längre arbetsliv. Det finns tydliga marginaleffekter för individen. Från politiskt håll vill man förbättra situationen för dem som har lägst pension genom att höja garantipension och bostadstillägg. Samtidigt finns det inga konkreta förslag om att höja den inkomstbaserade pensionen annat än med höjda åldersgränser. Att skapa ett pensionssystem som hänger ihop och är mer rättvist för dem med långt yrkesliv och låga inkomster borde vara en fråga för trepartssamtal mellan staten och arbetsmarknadens parter.

Allt fler upptäcker att man kan gå i pension både tidigare och senare än vid 65 år. Men de som går i tidig pension har svårt att få kalkylen att gå ihop. Många i åldersgruppen 61 till 67 år kombinerar uttag av pension med fortsatt arbete. När man står med inkomst av lön och pension samtidigt aktualiseras en rad frågor som är svåra att överblicka. Blivande pensionärer känner inte till de positiva skatteeffekterna av att gå i pension senare. Pensionsmyndigheten bör ge riktad information om skatt och pension i det orangea kuvertet för alla som är över 60 år. Tjänsten minPension.se utvecklar stegvis tjänsten "uttagsplan" som är ett viktigt steg för att förbättra informationen. Skatteverkets skatteuträkning bör integreras via minPension.se och tjänsten bör även visa återbetalningsskydd för hela pensionen så att spararna lättare kan se hur stor del av pensionen som är skyddad för efterlevande.

Det blir allt vanligare att ta ut sin tjänstepension på ett fåtal år vilket kan leda till en lägre inkomst redan efter några år som pensionär. Bland nyblivna pensionärer hos AMF är det numera 58 procent av pensionskapitalet som tas ut tidsbestämt. Möjligheten att själv kunna välja utbetalningstid är något blivande pensionärer uppskattar men det är orimligt att mer än halva kapitalet tas ut på bara några år. Idag rör sig allt fler mellan olika arbeten under sitt arbetsliv, vilket bland annat innebär att antalet tjänstepensioner man samlar på sig också ökar. För att möta denna utveckling borde det vara möjligt att slå samman tjänstepensioner från olika kollektivavtal. En sådan utveckling skulle leda till lägre avgifter och ett enklare pensionssystem.

Ett pensionssystem i förändring

I december 2017 presenterades en blocköverskridande överenskommelse hur framför allt den allmänna pensionen ska vara utformad i framtiden. I februari 2019 skickades förslagen ut på remiss. Huvudinriktningen är fortfarande att Sverige ska ha ett pensionssystem som till största delen ligger utanför statsbudgeten och som betalar ut så stora pensioner som det finns täckning för. I överenskommelsen uttrycker politikerna en önskan om att successivt höja åldrarna för när man kan ta ut pension för att följa med ökningen av medellivslängden.

Pensionssystemet skapades utifrån den medellivslängd som gällde i mitten av 1990-talet och med en antagen pensionsålder på 65 år. Enligt SCB:s befolkningsprognos från 1994 förväntades en 65-åring ha en återstående livslängd på 17 år och 5 månader. Medellivslängden förväntades öka med fem månader för varje årtionde för att sedan vara konstant efter 2025. I själva verket har medellivslängden mellan 1994 fram till 2017 ökat med ungefär två år och åtta månader vilket är en stor skillnad mot de prognoser som fanns¹.

En högre pensionsålder väntar

Ska pensionsnivåerna upprätthållas på samma nivå som gällde i mitten på 1990-talet krävs att den relation mellan livslängd och pensionsålder som gällde då behålls. Pensionsmyndigheten har därför tagit fram ett mått, den alternativa pensionsåldern, som visar hur länge man behöver arbeta för att få en pensionsnivå i paritet med tidigare generationer (för att få motsvarande pensionsnivå som en person född 1930 som går i pension vid 65 år). I början av 2018 ändrade Pensionsmyndigheten beräkningsmetod vilket gjorde att den alternativa pensionsåldern räknades upp. Den som är född 1955 behöver arbeta till 67 år och 8 månader, den som är född 1970 till 69 år och den som är född 1995 till 70 år och 11 månader.

Även om det saknas en formell pensionsålder i Sverige så finns det tydliga åldersgränser som avgör när de flesta går i pension. Vid 61 år kan utbetalningen av allmän pension påbörjas och 67 år är den lagliga gränsen för hur länge man har rätt att stå kvar i sin anställning. Många har fortfarande 65 år som mentalt riktmärke och vid denna ålder upphör sjukersättning, a-kassa och inkomstförsäkring samtidigt som man kan vara berättigad till garantipension, bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd. Det är också vid 65 år som de flesta pensionsbolag börjar betala ut tjänstepension (om man inte meddelat annan ålder), och inom flera kollektivavtal upphör inbetalningarna till tjänstepensionen.

Från politikens sida vill man höja de åldersgränser som finns för att säkra framtidens pensionsnivåer. Den lägsta uttagsåldern höjs från 61 år till 62 år 2020, till 63 år 2023 och till 64 år 2026. Man är också överens om att åldern för att ta ut garantipension höjs från 65 år till 66 år från och med år

2023, och förväntas höjas till 67 år till år 2026, undantaget de som arbetat 44 år eller längre. Även gränsen för hur länge en anställd har rätt att jobba kvar (LAS-åldern) höjs år 2020 från 67 till 68 år och till 69 år 2023. Vidare höjs ersättningen från både garantipensionen och bostadstillägget 2020. Grundskyddet förstärks alltså för dem med lägst inkomster, inte sällan kvinnor. Principen är dock att arbete ska löna sig och det trycker överenskommelsen på, men exakt hur det kommer att utformas återstår att se. För många som står i begrepp att gå i pension de närmsta åren innebär dessa förslag inga stora förändringar. Men från 2026 blir förändringarna mer påtagliga. Efter denna tidpunkt är tanken att en så kallad riktålder ska införas till vilken alla pensionsåldersrelaterade åldersgränser ska kopplas. Den exakta utformningen av riktåldern är inte bestämd men den alternativa pensionsåldern borde ge en indikation om hur mycket längre som kommande generationer behöver arbeta för att kalkylen ska gå ihop.

Längre arbetsliv leder också till högre inkomster till pensionssystemet och ett finansiellt starkare pensionssystem. Arbetslivets längd är vanligen den viktigaste komponenten för pensionens storlek i ett livsinkombaserat system. Sedan 1990-talet har såväl inträdesåldern som utträdesåldern höjts, arbetslivet har alltså förskjutits. Den genomsnittliga tiden i arbetslivet har visserligen stigit på senare år men är fortfarande kortare än 1990. Den totala arbetstiden är cirka två år kortare för kvinnor än för män, vilket bland annat beror på ett senare inträde och tidigare utträde. Frågorna som rör just inträdes- och utträdesålder får stor betydelse i ett livsinkombaserat system².

Reformeringen av premiepensionen

De senaste årens kritik mot premiepensionssystemet (PPM) och de utredningar som har gjorts för att förändra det har nu börjat resultera i konkreta lagändringar. Framst har det handlat om att bemöta problemet med oseriösa rådgivare och förvaltare samt att adressera svårigheterna som det stora fondutbudet med cirka 800 fonder innebär för spararna.

I en politisk överenskommelse från december 2017 fastslogs flera konkreta delar som handlar om att stärka konsumentskyddet inom premiepensionen. Utgångspunkten är de åtgärder som Pensionsmyndigheten föreslog där 29 av

→ Forts. Ett pensionssystem i förändring

30 åtgärds punkter genomförs³. Samtidigt slår man fast att mer omfattande strukturella förändringar krävs i ett andra steg. Reformeringen av premiepensionssystemet kommer således att ske i två omgångar där det första steget består i att genomföra åtgärds punkterna, medan det andra steget kommer att utgöras av mer omfattande förändringar, vilket är föremål för en statlig utredning som ska presenteras i november 2019⁴.

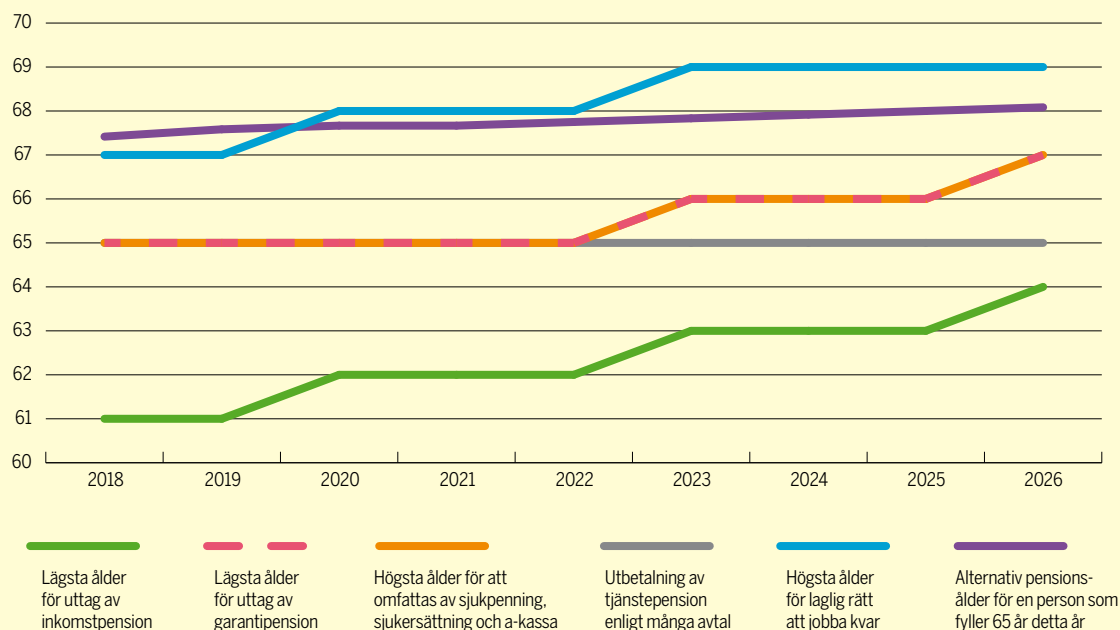
Totalt anlitar drygt var sjätte pensionssparare med egen portfölj, 450 000 sparare, förvaltningstjänster för sina premiepensionsfonder. Tjänsten innebär att företag väljer och byter fonder mot en avgift utöver den som spararna betalar för själva fonderna. Avkastningen för de pensionssparare som har anlitat en förvaltningstjänst har i genomsnitt varit lägre än för pensionssparare med AP7 Såfa och de med egen portfölj. De som har anlitat förvaltningstjänstföretag har betalat den högsta avgiften och samtidigt haft den sämsta utvecklingen i genomsnitt. Den genomsnittliga avgiften efter rabatt på förvaltningsföretagens fonder 2016 var 0,49 procent. Som jämförelse betalar en pensionssparare i förvalsfonden AP7 Såfa 85 kronor per år i snitt⁵. De dyraste förvaltningstjänsterna kostar cirka 1 000 kronor för ett års förvaltning. Dessutom är de fonder som pengarna placeras i ofta dyrare än jämförbara alternativ. För att man som sparare inte ska förlora på affären måste förvaltningsföretaget lyckas placera kapitalet

så pass bra att man får tillbaka sin årliga avgift och därtill får en högre avkastning. Sannolikhet är mycket liten för att dessa förvaltningstjänster ska ge ett sådant mervärde under en längre tidsperiod eftersom avgifterna är höga i förhållande till kapitalets storlek.

I mars 2018 lade regeringen fram en proposition med lagförslag som krävdes för att genomföra Pensionsmyndighetens åtgärder. Lagändringarna trädde i kraft den 1 juli respektive den 1 november 2018 och innebär att kraven på fonderna inom premiepensionssystemet skärptes till exempel på så sätt att en fond måste ha viss historik samt ett visst minsta förvaltat kapital utanför premiepensionssystemet. Vidare innebär ändringarna bland annat att det är förbjudet att marknadsföra eller sälja tjänster eller produkter inom premiepensionssystemet över telefon, att Pensionsmyndighetens uppdrag tydliggörs samt att hållbarhetskrav ställs på fonder som är valbara. Efter införandet av de nya kraven ansökte 70 fondbolag med 553 fonder om att få vara med på fondtorget för premiepensionen. Det innebär att 269 fonder avregistrerades vilket berör cirka 630 000 sparare⁶.

Även om dessa ändringar kommer att göra fondtorget tryggare finns det, enligt politikerna i riksdagens pensionsgrupp, anledning att på sikt genomföra ytterligare förändringar. Man vill göra det lättare för den enskilde att överblicka och välja fonder, samt för myndigheterna att utöva kontroll och tillsyn.

Utvecklingen av åldersgränser för pensionen 2018–2026

→ Forts. Ett pensionssystem i förändring

Utredningen ska lämna förslag på en reglering av en myndighet som ska upphandla fonder och ha löpande ansvar för att utbudet på fondtorget är tryggt och av god kvalitet. En konsekvens av dessa åtgärder är att antalet fonder kan komma att minska avsevärt. Utredningen ska senast den 1 november 2019 lämna förslag på nytt regelverk och reglering av den nya myndigheten. Ambitionen är att det nya systemet ska vara på plats under 2020.

Förseningar av effektiviserad flytträtt och flexibla uttagsregler

Under hösten 2017 presenterade finansdepartementet ett förslag till effektivisering av flytträtten som bland annat innebär att det skulle bli möjligt att flytta pensionen efter påbörjad utbetalning, att flytta in flera försäkringar i en samt andra åtgärder som ökar flexibiliteten i flyttreglerna. Ändringarna skulle enligt plan ha trätt i kraft i januari 2019 men har enligt besked från departementet försenats. Det politiska läget efter riksdagsvalet 2018 har gjort att svårt att få en tydlig bild av när förslaget kommer att kunna träda i kraft.

Inom kollektivavtalad tjänstepension finns det flytträtt inom alla de fyra största avtalsområdena och flyttavgifterna är mellan 0 och 800 kronor per bolag och flyttillfälle. Avgifterna för så kallad individuell tjänstepension är överlag högre än för kollektivavtalad tjänstepension och i vissa fall är det inte möjligt att flytta pensionen. Inom individuell tjänstepension förekommer provisioner från pensionsbolag till försäkringsförmedlare. Det gör att det kan ta många år innan spararen blir lönsam för pensionsbolagen, vilket till stor del förklarar de höga flyttavgifterna. Det finns exempel inom individuell tjänstepension där flyttavgiften är så hög som 5 procent på pensionskapitalet, om flytten sker relativt snart efter nyteckning⁷. Det finns även bolag som tar ut flyttavgifter på 2,5 procent även om flytten sker efter många års sparande. Konkurrensverket ser stora inläsnings effekter med höga flyttavgifter, eftersom det kan hämma kundrörligheten. Även Finansinspektionen har ifrågasatt förekomsten av procentuella flyttavgifter som tillämpas många år efter det att försäkringarna tecknades⁸. Inom individuell tjänstepension är man vanligtvis beroende av flyttblanketter och i många fall krävs ett skriftligt godkännande från arbetsgivaren eftersom denne formellt äger försäkring. Dessutom kan det ta längre tid än branschrekommendationen två månader att flytta.

Effektivisering av flytträtten var initialt en del av den så kallade tjänstepensionsbeskattningsutredningen (SOU 2015:68) som därutöver innehöll förslag om bland annat ändrade uttagsregler som möjliggör att till exempel kunna pausa en påbörjad utbetalning. I dagsläget går det att pausa utbetalningar från allmän pension men inte tjänstepension. Inte heller för dessa förslag finns det någon tidsplan men enligt uppgift från finansdepartementet håller man för närvarande på att bereda ärendena.

Förslag till lag om tjänstepensionsföretag

En fråga som har varit föremål för mycket debatt i försäkringsbranschen under senare år är genomförandet av det andra tjänstepensionsdirektivet i Sverige. Tjänstepensionsförsäkringar har i Sverige historiskt primärt tillhandahållits av försäkringsbolag och, till mindre del, av så kallade tjänstepensionskassor. Vid genomförandet av det första europeiska tjänstepensionsdirektivet beslutades att endast tjänstepensionskassornas verksamhet fullt ut skulle följa regleringen enligt det direktivet. För försäkringsbolagens tjänstepensionsverksamhet valdes en lösning där vissa centrala bestämmelser i det första tjänstepensionsdirektivet (till exempel beräkning av avsättningar, skuldtäckning, placeringsregler m.m.) gjordes tillämpliga. I övriga delar fortsatte försäkringsbolagen att följa regleringen som avser försäkringsbolag.

I samband med införandet av det nya försäkringsdirektivet (Solvens 2) i Sverige väcktes frågan om inte också försäkringsbolag som endast bedriver tjänstepensionsförsäkring fullt ut skulle få tillämpa tjänstepensionsdirektivets regler. Argumenten för en sådan lösning har varit att det regelverket är bättre anpassat för den specifika verksamhet som tjänstepensioner utgör, istället för försäkringsregelverket som måste vara mer generellt för att fungera för de många olika typer av försäkringar som regleras i samma regelverk. Tjänstepensionsdirektivet tillåter även i större utsträckning än försäkringsdirektivet nationell anpassning som gör att till exempel fördelarna med den svenska kollektivavtalade tjänstepensionsmodellen kan bibehållas.

Å andra sidan har det argumenterats för att en sådan lösning medför en snedvridning av konkurrensen på den svenska tjänstepensionsmarknaden eftersom olika regler blir tillämpliga på företag som endast tillhandahåller tjänstepensionsförsäkring och företag som har blandad verksamhet med både tjänstepensionsförsäkring och annan försäkring.

Ovanstående motsättningar har accentuerats i och med det svenska genomförandet av det andra tjänstepensionsdirektivet, vilket har medfört att ärendet har försenats. Under sommaren 2018 kom så till slut ett konkret lagförslag som i huvudsak innebär att en ny lag ska införas som innebär att såväl tjänstepensionskassor som försäkringsföretag som enbart tillhandahåller tjänstepensionsförsäkringar, ges möjlighet att ombildas till en ny typ av företag, tjänstepensionsföretag, och följa den nya tjänstepensionsföretagslagen.

Lagförslaget präglas emellertid av att finansdepartementet gör bedömningen att tjänstepensionsverksamheten i dessa företag ska anses vara en form av försäkringsrörelse. Det leder till att man i stor utsträckning föreslår att försäkringsregelverket ska tillämpas även på tjänstepensionsföretagens verksamhet. Detta kan tolkas som en typ av kompromiss mellan de ovan beskrivna åsikterna. En konsekvens av det

→ Forts. Ett pensionssystem i förändring

är att den svenska lagen blir mycket mer omfattande än vad tjänstepensionsdirektivet är.

I några viktiga avseenden skiljer sig förslaget dock från försäkringsregelverket, till exempel i fråga om vilka kapitalkrav som ska ställas på de framtida tjänstepensionsföretagen. Kapitalkravet syftar till att säkerställa att företagen alltid har tillräckligt med kapital för att kunna infria sina åtaganden mot kunderna. Samtidigt ska kravet inte sättas så högt att det blir onödigt svårt för tjänstepensionsföretagen att investera kapitalet på ett sådant sätt att det kan generera god avkastning och därigenom högre pensioner för de framtida pensionärerna. I stället för att tillämpa det kapitalkrav som gäller för försäkringsbolag föreslog departementet ett kapitalkrav som i stor utsträckning liknar det krav som Finansinspektionen ställer på tjänstepensionsverksamhet idag, genom sin så kallade trafikljusmodell.

Kritiken mot lagförslaget har varit omfattande och regeringen har nu en svår uppgift att hantera olika synpunkter från aktörerna på tjänstepensionsmarknaden. Den försenade regeringsbildningen har också gjort att det har varit svårt att söka politiskt stöd för arbetets fortsatta inriktning. Som en konsekvens av detta har finansdepartementet aviserat att lagstiftningsarbetet är försenat. Enligt den nuvarande tidsplanen ska en proposition med det slutliga förslaget läggas fram för riksdagen sent under våren. Lagen kan enligt samma tidsplan tidigast träda i kraft till halvårsskiftet 2019.

Lagen om försäkringsdistribution

Lag om försäkringsdistribution (LFD) trädde i kraft den 1 oktober 2018. Genom den här lagen får distribution av försäkring gemensamma regler oavsett om det är ett försäkringsbolag eller en försäkringsförmedlare som är distributör. Lagen är tänkt att stärka konsumentskyddet i säljsituationen. Exempel på distribution är när försäkringsavtal ingås eller när råd eller förslag lämnas inför ingåendet av försäkringsavtal. Det är också försäkringsdistribution när försäkringsavtal kan tecknas på en webbplats där olika försäkringsavtal kan jämföras.

Försäkringsdistributörer ska bedriva sin verksamhet enligt god försäkringsdistributionssed och då ta tillvara sina kunders intresse på ett hederligt, rättvist och professionellt sätt. Då gäller att ersättning endast får betalas till eller tas emot från någon annan än kunden själv om ersättningen inte har någon negativ påverkan på försäkringsdistributörens förmåga att tillvarata kundens bästa intresse.

Den som jobbar med försäkringsdistribution ska vara kompetent för uppgiften. Vidare ställs det krav på att denne även på ett korrekt sätt kan hantera risker vid intressekonflikter. LFD innehåller regler om hur ersättning får betalas eller tas emot, bland annat för att motverka att försäljning av försäkring styrs av möjligheten att få provision. God information ska lämnas till kunden och dokumentation ska upprättas om distributionstillfället. Lagen säger att utgångspunkten

→ Forts. Ett pensionssystem i förändring

för kundinformation är att den ska lämnas på papper, men att kunden själv kan välja att få information på en webbplats eller på ett annat varaktigt sätt. En god hantering av klagomål krävs och tydlig information ska lämnas om hur och vart en missnöjd kund kan vända sig.

Behovet av privat sparande

Den 1 januari 2016 avskaffades avdragsrätten för privat pensionssparande för alla som har tjänstepension i sin anställning. Samtidigt hittar spararna till nya sätt att spara som inte är direkt kopplade till pensionen. Ett exempel på det är investeringssparkontot (ISK) som infördes 2012 och numera svarar för mer än hälften av det privata nysparandet i fonder⁹. Nya amorteringskrav på bolån infördes 1 juni 2016 vilket kan betraktas som en form av tvångssparande i syfte att sänka temperaturen på bostadsmarknaden. Ett annat alternativ att spara, för dem med högre inkomster, är löneväxling, vilket innebär att man tar en del av sin lön och förstärker sin tjänstepension. Man bör dock ha en månadsinkomst om minst 43 300 kronor efter löneväxlingen (2019). Vid lägre löner påverkas allmän pension samt rätten till sjuk- och föräldrapenning.

Pensions- och försäkringsbranschen, bland andra Svensk Försäkring och Skandia, har presenterat flera förslag på hur ett nytt privat pensionssparande skulle kunna vara utformat. Svensk Försäkring har föreslagit att staten ska matcha individens inbetalningar. OECD har påpekat att den typen av

privat pensionssparande finns i Tyskland¹⁰. Matchning är ett sätt som gynnar låg- och medelinkomsttagare till skillnad från skattesubventioner som främst gynnar höginkomsttagare (i ett land som Sverige med progressiv inkomstskatt). Problemet med matchning är att det kommer till en uppenbar kostnad för staten men den dagen pensionerna betalas ut får staten skatteintäkter och fler kan trygga sin egen försörjning.

Inom EU utreds förutsättningarna för att ta fram ett gemensamt EU-regelverk för privata pensionsprodukter kallad PEPP (Pan-European Personal Pension). I september 2018 röstade Europaparlamentets ekonomiutskott igenom kommissionens förslag. Bakgrunden till en europeisk privat pensionsprodukt sägs vara att pensionssystemen i Sverige och övriga EU är pressade av rådande lågränteläge och en växande andel äldre i befolkningen. Det anses finnas behov av bättre möjligheter till ett ökat privat pensionssparande. Produkten skulle enligt förslaget kunna erbjudas av försäkringsbolag, men även av banker och andra finansiella institut, och ha EU-gemensamma regler när det gäller utformning, distribution med mera. Men EU är inte en beskattningunion. Skattereglerna skiljer sig åt mellan olika länder vilket skapar praktiska problem i utformningen av en skattegynnad privat pensionsprodukt. Kritik har framförts från flera håll om att det inte finns ett behov av en paneuropeisk pension, varken hos spararna eller hos pensionsbolagen, och att PEPP inte tillför något.

Jämställdhet och pension

Jämställdhet har varit ett konkret politiskt mål sedan den första lagstiftningen mot könsdiskriminering trädde i kraft 1979. Jämställdhet kan bland annat handla om makt, villkor, utbildning, fördelning av hemarbetet, kroppslig integritet m.m. Men det kan också handla om ekonomi. Pensionssystemet är en spegling av de inkomster man har under yrkeslivet. En ojämsälld arbetsmarknad leder till ojämsällda pensioner. Idag får kvinnliga pensionärer ungefär två tredjedelar av männens pension. Genomsnittlig total pension för kvinnor är cirka 16 400 kr/mån jämfört med cirka 22 600 kr/mån för män¹¹.

Löneskillnaderna mellan män och kvinnor minskar över tid. Enligt Medlingsinstitutet har kvinnor på svensk arbetsmarknad motsvarande 88,7 procent av männens lön om alla löner är uppräknade till heltid¹². Störst löneskillnad finns inom landstingen där många kvinnor arbetar. Men även inom både arbetar- och tjänstemannayrken i privat sektor återfinns kvinnor i högre grad inom de yrken som har lägst löner¹³.

Den allmänna pensionen har en större betydelse för kvinnor eftersom den står för en större andel av den samlade pensionen. Män har generellt en större andel av sin pension i form av tjänstepension. Det beror på att den allmänna pensionen har ett intjänandetak och att tjänstepensionsavtal i regel ger större inbetalningar på högre inkomster för att kompensera bortfallet av allmän pension.

Kvinnor arbetar oftare deltid

Kvinnor jobbar deltid i betydligt större utsträckning än män. Det är tre gånger så vanligt att kvinnor jobbar deltid¹⁴. Hälften av kvinnorna i arbetaryrken arbetar deltid, en fjärdedel av kvinnorna i tjänstemannayrken¹⁵. Den större förekomsten av deltidsarbete hos kvinnor kan bero på att de tar större ansvar för familjen, att arbetet är för krävande fysiskt och psykiskt för att orka arbeta heltid men också för att arbetsgivaren inte erbjuder heltidstjänst eller att en heltidstjänst är

svår att hitta. Det handlar alltså om både frivillig och ofrivillig deltid.

LO har i sin Jämställdhetsbarometer betonat att man vill se heltidsarbete som norm på hela arbetsmarknaden och att man anser att skattefinansierade verksamheter borde gå före.

Sveriges Kommuner och landsting (SKL) driver tillsammans med Kommunal ett projekt för heltid som norm, för att möta det rekryteringsbehov som finns och som även ska bidra till ökad jämställdhet. Målsättningen är att införa heltid som norm, även inom kvinnodominerade yrken. Skillnaderna är stora i landet, andelen heltidsarbetande i kommunerna inom vård och omsorg spänner mellan 16 procent och 85 procent. Från den 1 januari 2018 har alla kommuner, landsting och regioner en handlingsplan för införandet av en heltidsorganisation¹⁶.

Långsamt jämnare uttag i föräldraförsäkringen

Det finns en osäkerhet varifrån man får pengar när man är föräldraledig. Blivande föräldrar räknar med att barn är lika med inkomstförlust. Man har även negativa förväntningar på pensionen. Men det behöver inte bli så illa som man kan tro. Utöver föräldrapenning från Försäkringskassan får de flesta även föräldralön, eller föräldrapenningtillägg som det

Sysselsatta 25–74 år efter ålder och vanligen arbetad tid som heltid och deltid 2017

Ålder	Andelar i procent			
	Deltid		Heltid	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
25–34	26	12	74	88
35–44	27	8	73	92
45–54	22	5	78	95
55–64	31	12	69	88
65–74	74	65	26	35
Totalt 20–64	28	8	72	92

Källa: Arbetskraftsundersökningarna (AKU), SCB

Sysselsättningsgrad för personer i åldern 25–74 år efter ålder 2017

Ålder	Sysselsättningsgrad (%)	
	Kvinnor	Män
25–34	79,7	84,6
35–44	85,9	90,8
45–54	87,0	90,1
55–64	74,6	78,5
65–74	13,1	21,1
Totalt 20–64	79,8	83,8

Källa: Arbetskraftsundersökningar (AKU), SCB

→ Forts. Jämställdhet och pension

också kan heta, från jobbet. Det finns en allmän uppfattning att inkomstbortfallet är stort när man får barn och att det är mest lönsamt för familjen att kvinnan stannar hemma, då hon oftast har en lägre lön än mannen. I verkligheten kompenserar kollektivavtalen ofta för inkomstbortfallet vid föräldraledighet och de flesta kan räkna med att få cirka 90 procent i samlad ersättning. Om båda föräldrarna har kollektivavtal och därmed föräldralön, är det gynnsamt för familjens samlade ekonomi att dela på föräldraledigheten. Det är det få som vet. Det är bara 14 procent av alla föräldrar som delar lika på föräldrapenningdagarna, en andel som dock ökar¹⁷.

Andelen män som är föräldralediga ökar långsamt och kontinuerligt men från låga nivåer¹⁸. Under 2017 tog kvinnor ut 72 procent av föräldrapenningdagarna, motsvarande siffra var 93 procent år 1989¹⁹.

Försäkringskassan menar att om utvecklingen fortsätter i nuvarande takt kommer fördelningen av mäns och kvinnors uttag av föräldrapenning vara helt jämställd i mitten av 2030-talet. Av de upp till 480 dagar föräldraledighet som beviljas per barn är pappornas genomsnittliga uttag 106 dagar innan barnet fyllt åtta år²⁰. Själva föräldraledigheten behöver inte få så stor effekt på den framtida pensionen. Det finns kompensation både för allmän pension och tjänstepension under tiden man är föräldraledig. Men om föräldrarna har en ojämn fördelning från början så finns det en risk för att det mönstret håller i sig under barnens uppväxt. Halkar den ena föräldern efter i lön och karriär så påverkar det även pensionen i det långa loppet. För även om man pusslar med arbete och familjeliv tillsammans så får man inte glömma bort att man samlar ihop till sin egen pension.

Det finns ett samband mellan långa perioder av föräldraledighet, tjänstledighet eller deltidsarbete under barnens uppväxt och sämre löneutveckling och chanser till befordran. Föräldraledigheten påverkar på så sätt arbetsinkomsten²¹ under hela arbetslivet, vilket i sin tur påverkar pensionen. Barnårstätterna kompenserar med pensionsinbetalningar till den allmänna pensionen och de allra flesta är berättigade till insättning till tjänstepensionen även under föräldraledigheten.

I realiteten fördelas föräldraledigheten mindre jämställt än föräldrapenninguttaget. Försäkringskassan beräknar den så kallade skattade föräldraledigheten, där även obetalda dagar ingår. Möjligheterna att vara ledig regleras i föräldraledighetslagen vilket, tillsammans med föräldrapenningens utformning, styr hur man kan ta ut föräldraledighet. Med stöd av föräldraledighetslagen kan man vara hemma med barn utan föräldrapenning under barnets första 18 månader för att sedan ansöka om föräldrapenning. Det finns också möjlighet till arbetstidsförkortning med upp till 25 procent under barnets första åtta år utan att föräldrapenning behöver användas²². Att kvinnor tar ut fler obetalda dagar än män har troligen flera förklaringar. Det kan handla om att minimera familjens inkomstförlust, i de fall mannen har högre lön än kvinnan. En annan anledning är att män i större utsträckning är föräldralediga när barnet är över ett år och då behöver ta ut minst fem dagar föräldrapenning per vecka för att skydda sin sjukpenninggrundande inkomst (SGI). Det finns alltså mammor som är föräldralediga även utan föräldrapenning, vilket är mer ovanligt bland pappor. Det medför att skillnaderna mellan könen förstärks. Allt detta sammantaget påverkar pensionen.

Ersatta dagar för vård av barn 1977–2017, könsfördelning, procent

År	Föräldrapenning		Tillfällig föräldrapenning	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
1974	100	0	60	40
1980	95	5	63	37
1985	94	6	67	33
1990	93	7	66	34
1995	90	10	68	32
2000	88	12	66	34
2005	80	20	64	36
2010	77	23	64	36
2015	74	26	62	38
2016	73	27	62	38
2017	72	28	62	38

Källa: Försäkringskassan

→ Forts. Jämställdhet och pension

Män har högre inkomster och får högre pension

Kvinnor både börjar arbeta senare och slutar sitt arbetsliv tidigare²³. Orsakerna bakom kvinnors kortare totala arbetsliv är bland annat högre fysisk och emotionell belastning, sämre arbetsmiljö, sämre allmänna förutsättningar och högre risk för ohälsa²⁴. Försäkringskassan följer utvecklingen bland annat genom ohälsotalet vilket är ett mått på hur många dagar under en tolv månadersperiod som Försäkringskassan betalar ut ersättning vid nedsatt arbetsförmåga i förhållande till antalet försäkrade i åldrarna 16–64 år. Ohälsotalet 2017 var 20,9 för män och 31,6 för kvinnor dvs. klart högre för kvinnor än för män²⁵. Kvinnor har högre sjukfrånvaro, ofta relaterad till organisatoriska och sociala faktorer i arbetsmiljön. En annan förklaring till att kvinnor går i pension cirka ett år tidigare än män, är att kvinnor är gifta med män som är i genomsnitt två år äldre och gifta par tenderar att gå i pension samtidigt²⁶.

Enligt SCB har kvinnors inkomster gått från motsvarande 68 procent av mäns inkomster 1991 och 77 procent 2017. För de allra flesta åren mellan 1991 och 2017 har kvinnors inkomstutveckling varit starkare än den för män²⁷. Statistik från AMF, som baseras på mer än en miljon kunder, visar att kvinnors inbetalning till tjänstepensionen är i genomsnitt 73 procent av mäns. Hur mycket som sätts av till tjänstepensionen beror på hur mycket man har i lön, hur mycket man arbetar och vilket avtal man har. Inom premiebestämd kollektivavtalad tjänstepension får den som har lön över 7,5 inkomstbasbelopp (motsvarande 40 250 kr i månaden under 2019) en extra stor inbetalning till sin tjänstepension. Förklaringen till denna konstruktion är att den allmänna pensionen

har ett intjänandetak där lön över 8,07 inkomstbasbelopp (motsvarande 43 300 kr i månaden under 2019) inte ger någon pensionsrätt alls. AMFs statistik visar att bland privatanställda arbetare är det fem gånger så vanligt att män har inkomster över 7,5 inkomstbasbelopp jämfört med kvinnor.

Från 2013 och framåt har det blivit allt vanligare med avtal om deltidspension/flexpension som ger extra inbetalningar till tjänstepensionen. Fram till idag är det främst mansdominerade branscher som omfattas av detta. Avsättningarna är olika stora beroende på avtal och kan leda till att skillnaden i genomsnittlig total pension mellan sektorer ökar. I många fall saknas avsättningar till deltids/flexpension helt, som till exempel för kommuner och landsting där många kvinnor arbetar (läs mer om deltidspension/flexpension i avsnittet Framtidens pensioner).

Skillnader i skydd för efterlevande

Återbetalningsskydd är en typ av efterlevandeskydd som man kan välja om man vill att familjen, sambo/make/maka/registrerad partner eller barn, ska få de sparande pengarna vid dödsfall. Många är omedvetna om att de står kvar med återbetalningsskydd när behovet inte längre finns, till exempel när barnen flyttat ut och står på egna ben ekonomiskt eller om man blir ensamstående. Statistik från AMFs kunder visar att det är vanligare att kvinnor har återbetalningsskydd för sin tjänstepension i början av yrkeslivet än att män har det. Men förhållandet förändras med tiden och i anslutning till att man går i pension är det vanligare bland kvinnor att välja bort återbetalningsskydd för att maximera sin egen pension. Bland män väljer många att ha kvar sitt återbetalningsskydd för att pensionspengarna vid dödsfall

Kvinnors inbetalningar till tjänstepension i förhållande till mäns

Ålder	
25–34 år	63 %
35–44 år	71 %
45–54 år	72 %
55–64 år	77 %
Snitt alla	73 %

Statistiken omfattar drygt en miljon kunder i AMF, privat- och offentliganställda, med inbetalningar till premiebestämd tjänstepension (2017). De som omfattas av tjänstepension som kommun- och landstingsanställd, statligt anställd samt som privatanställd tjänsteman kan även ha förmånsbestämd tjänstepension som AMF saknar uppgift om.

Andel av pensionskapitalet med återbetalningsskydd

	Män 36 %	Kvinnor 31 %
Totalt		
Ålder		
<25	4 %	14 %
25–34	15 %	17 %
35–44	35 %	35 %
45–54	49 %	44 %
55–64	53 %	40 %
>64	20 %	17 %

Källa: AMF, drygt 4 miljoner tjänstepensionskunder hos AMF inom privat och offentlig sektor.

→ Forts. Jämställdhet och pension

ska gå till partnern. Man kan ta bort återbetalningsskyddet i tjänstepensionen under utbetalningstiden. Män har i snitt 36 procent av sitt tjänstepensionskapital med återbetalningsskydd medan motsvarande siffra för kvinnor är 31 procent.

Fler kvinnor omfattas av grundskyddet

Många äldre har låga inkomster, under 60 procent av medianinkomsten i Sverige (gränsen för relativ fattigdom). Av de som är 65 år och äldre är det ungefär 12 procent som har så låga inkomster att de faller inom denna kategori, 15 procent av kvinnorna och 9 procent av männen²⁸.

Över en halv miljon, 564 000, kvinnor får någon del av sin pension från grundskyddet, dvs. garantipension, bostadstillägg och/eller äldreförsörjningsstöd. Andelen ålderspensionärer som har någon av grundskyddsformerna garantipension, bostadstillägg eller äldreförsörjningsstöd minskar över tid bland annat beroende på att nyblivna kvinnliga pensionärer har haft ett högre arbetskraftsdeltagande än äldre kvinnliga pensionärer. Av de som omfattas av garantipension är cirka 80 procent kvinnor, av de som får bostadstillägg är cirka 75 procent kvinnor och av dem som får äldreförsörjningsstöd är cirka 56 procent kvinnor²⁹.

Generellt har sammanboende pensionärer bättre ekonomi eftersom man har två inkomster och kan dela på utgifterna. Ensamstående har lägre ekonomisk standard och det gäller särskilt för ensamstående kvinnor. Avståndet mellan ensamstående pensionärer och övriga grupper har ökat under perioden 2002 till 2017³⁰.

Pensionssystemet omfördelar

Inom såväl det allmänna pensionssystemet som inom de kollektivavtalade tjänstepensionerna finns det viss omfördelning för att korrigera skillnaderna mellan kvinnor och män.

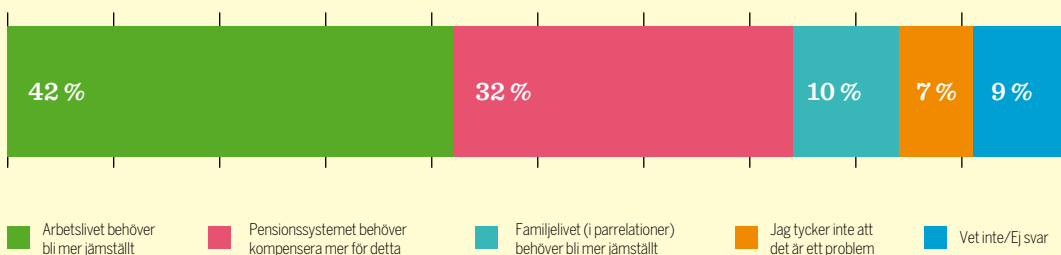
Kompensationsgraden, vilket något förenklat är hur stor pension man får i förhållande till sin tidigare lön, är högre hos kvinnor än hos män. Som tidigare nämnts är det främst kvinnor som omfattas av grundskyddet inom den allmänna pensionen. Vid föräldraledighet får den förälder med lägst inkomst, oftast kvinnor, barnårsträtt för den allmänna pensionen under barnets fyra första år. År 2013 var 82 procent av dem som fick barnårsträtt kvinnor³¹. Inom den kollektivavtalade tjänstepensionen finns premiebefrielseförsäkringar som betalar premien vid föräldraledighet.

Såväl allmän pension som kollektivavtalad tjänstepension beräknas med en gemensam livslängdstabell trots att kvinnor förväntas leva längre. För individuell tjänstepension kan det emellertid se annorlunda ut. Konsumenternas Försäkringsbyrå har under 2018 jämfört villkoren för just individuella tjänstepensioner och det kan skilja några hundralappar i månaden som pensionär vid könsdifferentierade livslängdsantaganden. Inom individuella tjänstepensioner är det inte heller säkert att det finns en premiebefrielseförsäkring under tiden man är föräldraledig.

Tanken med den allmänna pensionen är att den baseras på de inkomster man har haft under arbetslivet, den så kallade livsinkomstprincipen. Samtidigt finns det flera politiska förslag som är tydliga avsteg från denna princip i syfte att få till stånd mer jämställda pensioner. Det finns förslag om att förstärka barnårsträtten från dagens maximalt fyra år till fem år genom att ta bort studieårsträtten för eftergymnasiala studier³². Problemet med en sådan lösning är att det riskerar att förstärka nuvarande ordning där kvinnor tar ett större ansvar för barn. Dessutom är det ett större avsteg från livsinkomstprincipen. Frågan om bodelning av allmän pension och tjänstepension vid skilsmässa har utretts vid flera tillfällen från 1990-talet fram till idag. Privat pension ingår normalt i

Idag är kvinnors pension av olika anledningar generellt sett lägre än männens.

Hur tycker du främst att man i framtiden ska lösa problemet med ojämsställda pensioner?

Undersökningen genomfördes okt–nov 2018 i SeniorPanelen via Demoskop, telefonrekryterad onlinepanel baserat på ett slumpmässigt urval. 4 411 genomförda intervjuer, varav 3 152 pensionärer och 1 089 med förvärvsarbete i åldersgruppen 55 år och äldre, deltagarfrekvens 55 procent.

→ Forts. Jämställdhet och pension

bodelning. Man kan se pension som vilket ekonomiskt värde som helst som av princip bör delas av makarna som andra tillgångar vid en bodelning. Ett annat sätt att se det är att pension är avgörande för individens framtida försörjning. Det finns flera uppenbara nackdelar med att bodela allmän pension och tjänstepension. Utvecklingen mot ett mer jämställt arbetsliv skulle dämpas. I de fall där den ena personen i förhållandet har högre inkomst skulle den andra stanna hemma i större utsträckning eftersom pensionen kan delas mellan makarna. Det skulle påminna om hur det var förr när inkomster mellan makar sambeskattades och skulle, precis som i fallet med utökad barnårsrätt, innebära avsteg från livsinkomstprincipen där individen tjänar in sin pension själv. Bodelning av pension vid skilsmässa kan dessutom resa frågan om bodelning av pension även vid dödsfall.

En undersökning som AMF har genomfört tillsammans med Demoskop i åldersgruppen 55 år och äldre visar att de anser att de ojämsställda pensionerna framför allt bör lösas genom att arbetslivet behöver bli mer jämställt (42 procent) men många tycker även att pensionssystemet behöver kompensera mer för detta (32 procent). Det är däremot bara en av tio (10 procent) som tycker att problemet med ojämsställda pensioner främst handlar om att familjelivet i parrelationer behöver bli mer jämställt³³. Har man olika ekonomiska förutsättningar, att den ena till exempel har lägre lön eller

deltidsarbetar, kan man kompensera den som har sämre möjligheter till en bra pension. Men endast drygt 10 000 personer överför sin premiepensionsrätt till sin partner, 98 procent av dessa är män³⁴. Samtidigt har det blivit enklare att genomföra överföringen eftersom det numera går att göra en anmälan med e-legitimation (istället för blankett) och minskningen på premien vid överföringen är inte lika stor som tidigare. När AMF bad Novus 2015 att ställa frågan om att spara till sin partner uppgav bara tolv procent av männen och fem procent av kvinnorna som lever i en parrelation att de sparar till sin partner. Samtidigt sparar fyra av tio åt sina barn/barnbarn³⁵.

” Över en halv miljon kvinnor får någon del av sin pension från grundskyddet.

Hållbarhet och pension

Förväntningarna och intresset för hållbarhet på finansmarknaden har vuxit de senaste åren, och då främst ur aspekten hållbara placeringar av pensionskapitalet. Hållbarhet är ett brett begrepp, som omfattar exempelvis mänskliga rättigheter, arbetsrätt, miljöfrågor och anti-korruption. Internationellt sätter ramverk som FN:s globala hållbarhetsmål (Agenda 2030) och Parisavtalet, om bekämpning av den globala uppvärmningen, agendan för hållbarhetsarbetet. FN:s principer för ansvarsfulla investeringar, UN PRI, specificerar ytterligare riktlinjer inom hållbara investeringar.

Det finns även en rad globala och nationella branschinitiativ inom finansbranschen för att främja bland annat metodutveckling och ökad hållbarhet hos innehavsbolag. I Sverige finns exempelvis informationsstandarden Hållbarhetsprofilen, framtagen av SWESIF, Sveriges forum för hållbara investeringar samt branschorganisationen Svensk Försäkrings standard kring beräkning av koldioxidavtryck från aktieinvesteringar, men även olika initiativ för att driva hållbarhetsarbete framåt bland pensionsbolag och för lärande och kunskapsutbyte mellan bolagen.

Spararnas inställning till hållbarhet

I en undersökning som AMF genomförde under våren 2018 angav nära hälften av respondenterna att det är viktigt med en tydlig hållbarhetsinriktning hos bolag eller fondförvaltare som förvaltar tjänstepension. Samtidigt svarar nära en tredjedel att man inte vet eller anser sig kunna svara på frågan.

Av de som svarar att det är viktigt med en tydlig hållbarhetsinriktning så anger de flesta att det är för att man tror att det ger en positiv påverkan på exempelvis miljö eller arbetsvillkor. Runt 30 procent anger att man inte vill att pengarna ska placeras i oetisk verksamhet, och mindre än 20 procent

anger att det är för att man tror att hållbarhetsarbetet leder till högre avkastning.

Hållbarhet är en av flera faktorer när sparare väljer bolag eller fondförvaltare till tjänstepensionen. Hälften av dem som gjort aktiva val till tjänstepensionen anger att det varit viktigt eller mycket viktigt med hållbarhetsinriktningen. Främst bland de avgörande faktorerna kommer liksom tidigare låga avgifter och hög avkastning.

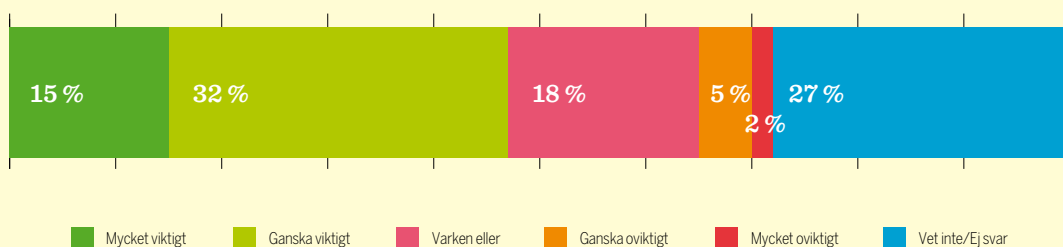
Hållbarhet och pension kan handla om olika saker

Även om man som sparare anser att hållbarhet är viktigt, kan förväntningarna skilja sig mellan olika individer på vad ett pensionsbolag förväntas göra inom ramen för hållbarhetsarbetet. Några av de vanligaste förväntningarna är:

■ Placeringen ska bidra till en positiv samhällsutveckling

Förväntningar på att pensionsbolag, i sin egenskap som investerare på kapitalmarknaderna, är med och finansierar omställningen till ett mer hållbart samhälle. Det kan vara förväntningar på att pensionsbolaget i placeringsverksamheten

Hur viktigt tycker du att det är att det bolag eller fond som förvaltar din tjänstepension har en tydlig hållbarhetsinriktning?

→ Forts. Hållbarhet och pension

ska bidra med kapital till olika företag eller projekt, påverka bolag att ställa om sin verksamhet, eller att stödja företag att öka hållbarhetsnivån i verksamheten.

■ Undvika investeringar i oetiska verksamheter

Som sparare vill man undvika att en del av avkastningen på pensionskapitalet kommer från verksamheter som man anser vara etiskt och/eller hållbarhetsmässigt tveksamma, exempelvis vapenindustri, tobaksindustri, spelbolag eller fossil energi.

■ Hänsyn till hållbarhetsaspekter ger avkastning och lägre risk

Man tror att genom att ta hänsyn till hållbarhetsaspekter, exempelvis genom att investera i bolag med ett aktivt hållbarhetsarbete, så har förvaltare större möjligheter att skapa bra avkastning, till lägre risk, på lång sikt.

■ Avkastningsriskerna från hållbarhetsfaktorer

En annan aspekt av hållbarhet, som utvecklats under de senaste åren, är att konsekvenser av klimatförändringarna kan få negativa effekter på investeringar. Ett exempel är att tillgångar kan bli värdelösa på grund av strängare miljölagstiftning eller att fysiska klimatrisker, som torka eller översvämningar, kan få finansiella effekter. Detta perspektiv har fått stor betydelse de senaste åren efter lanseringen av rekommendationer för finansiella upplysningskrav relaterade till klimatförändringarna (TCFD, Task-Force on Climate-related Financial Disclosures).

Sammantaget finns det alltså olika uppfattningar av vad arbete med hållbara investeringar innebär och vad hållbarhetsarbetet bör resultera i. En viss begreppsförvirring finns också mellan etiska och hållbara investeringar. Etiska aspekter, som följer av sparares moraliska uppfattning, behöver inte nödvändigtvis avse samma sak som hållbarhetsaspekter. Som sparare behöver man fundera på vad man själv tycker är viktigt och om man vill överlåta till pensionsbolaget att hantera hållbarhetskriterier som en del i förvaltningen, eller om man själv vill kunna välja och utvärdera olika alternativ. En undersökning som AMF genomförde under våren visar att 4 av 10 vill välja hållbarhetsnivå själva genom exempelvis fondval. Det är dock en stor del av de tillfrågade som inte har några preferenser alls avseende om man vill välja eller inte³⁶. Man behöver också ta ställning till vilken effekt man hoppas att hållbarhetsarbetet har på samhället i stort, och vad man vill ska vara styrande för investeringarna.

Hållbarhet som en naturlig del av förvaltningen av pensionskapitalet

Som kapitalförvaltare för någon annans räkning har man en skyldighet att förvalta tillgångarna på ett sådant sätt att spararnas intressen alltid sätts främst. För ett pensionsbolag följer detta av den lagstadgade akksamhetsprincipen. Under senare tid har det vuxit fram en övertygelse om att det ingår i ett pensionsbolags uppdrag att ta hänsyn till hållbarhetsfaktorer, särskilt vad gäller risker, och att det kan vara en del i att vara akksam med pensionsspararnas kapital.

Inom EU finns förslag på tydliggörande av den ovan nämnda akksamhetsprincipen genom att uttryckligen slå fast att ett pensionsbolag i sina investeringsbeslut ska beakta både hur hållbarhetsrisker kan påverka investeringen, och hur investeringen kan påverka omvärlden, till exempel genom klimatpåverkan. Det blir därmed tydligare att hållbarhetsaspekter ska beaktas när pensionskapitalet placeras.

För livbolagen som har ett stort antal kunder, varav många inte väljer aktivt själva, behöver man hitta de gemensamma intressena för kollektivet i stort. Utgångspunkten skulle till exempel kunna vara att följa de konventioner som Sverige skrivit under, för att uppfylla den allmänna förväntansbildningen på ett ansvarsfullt företag. Exempel på dessa konventioner är FN:s konvention mot kontroversiella vapen, FN:s konventioner om mänskliga rättigheter, FN:s hållbarhetsmål, Parisavtalet, OECD:s riktlinjer för multinationella företag, med flera.

Hur kan man som sparare bedöma hållbarhetsnivå?

Det finns ett antal märkningar och sammanställningar, där sparare kan jämföra och utvärdera hållbarhetsarbetet i de olika finansiella produkterna. Sammanfattningsvis kan man säga att ingen av dessa märkningar kan garantera att försäkringarna eller fonderna endast innehåller hållbara bolag men märkningarna ger ändå en viss vägledning. För fondförvaltare finns det sedan 1 januari 2018 ett nytt lagkrav på att lämna den information som behövs för att en konsument ska förstå fondens förvaltning med avseende på hållbarhet. Hur detta ska ske är inte närmare specificerat utan sker idag med branschens självreglering, se nedan. För förvaltare av traditionell försäkring finns det för närvarande inga motsvarande krav på förvaltare av traditionell försäkring men tjänstepensionsdirektivet innehåller krav på information till kunderna om hur hållbarhetsaspekter beaktas i investeringsbesluten. Frågan är dessutom under översyn i samband med EU:s regelverksarbete inom hållbar finansmarknad, i syfte att få till harmoniserade regler mellan olika typer av finansiella företag.

→ Forts. Hållbarhet och pension

■ Hållbarhetsprofilen

På fondsidan har branschen kommit längre än livbolagen och utvecklat en gemensam branschstandard, Hållbarhetsprofilen, som finns på en webbsida med samma namn. Över 90 procent av fondförvaltarna i Sverige publicerar information om deras fonders hållbarhetsarbete enligt standarden, som bygger på rubrikerna Välja bort, Välja in och Påverka. Som sparare går det att sortera fonder utifrån de kriterier som man har personliga preferenser kring.

Branschen har uppdaterat Hållbarhetsprofilen så att den kan användas för att uppfylla de nya informationskraven vad gäller hållbarhet. I en granskning konstaterar Finansinspektionen att branschen har haft en hög ambitionsnivå när det gäller att åstadkomma en standardisering av hållbarhetsinformationen och att införliva den i självregleringen.

Finansinspektionen påpekar dock att sparare upplever hållbarhetsinformation om fonder som otydlig och svår att förhålla sig till. De har svårt att förstå flera uttryck och begrepp vilket inte gör det enkelt att jämföra hållbarhetsarbetet i olika fonder och värdera olika alternativ. Finansinspektionens slutsats är därför att informationen bör anpassas bättre till konsumenternas behov, för att förbättra deras möjlighet att förstå och jämföra hållbarhetsinformationen, något som branschen för närvarande arbetar med.

■ Morningstars Hållbarhetsglober

Morningstars Hållbarhetsglober kompletterar den bedömning av risk och avgifter som Morningstar bedömer i form av stjärnor. Globerna är en relativ bedömning av hållbarhetsnivån på fondens innehav jämfört med en bred fondkategori. Skalan är 1–5 där 5 är mest hållbar inom jämförelseurvalet. Under hösten lanserade Morningstar ett absolut mått för att visa fonders absoluta koldioxidavtryck och klimatrisk. Märkningarna finns på Morningstars hemsida, men många fondförvaltare redovisar också detta på sina egna hemsidor och fondtorg.

■ Svanenmärkning

Sedan 2017 finns det även Svanenmärkning av fonder, för närvarande 17 fonder i Sverige och sex utanför landet³⁷. Kriterierna bygger främst på uteslutning av olika branscher eller företag, varav några av uteslutningskriterierna är av mer etisk karaktär. Det finns även krav på att fondförvaltaren har höga hållbarhetskrav på bolagen samt även följer upp dessa regelbundet.

■ Egna märkningar

Fondförvaltare arbetar också ofta med egna märkningar eller namnger sina fonder exempelvis "etiska" eller "hållbara". för att visa hur man arbetar. Eftersom detta bygger på fondförvaltarens egna bedömningar kan det vara svårt att veta vad begreppen egentligen avser.

Ett annat exempel på egna märkningar är försäkringsförmedlarna Max Matthiessen och Söderberg & Partners som regelbundet publicerar rapporter om hållbarhet hos både livbolag och fondbolag. Dessa utgår från försäkringsförmedlaren respektive syn på hur hållbarhet ska definieras och deras bedömning av hur bolagen presterar. En jämförelse mellan de olika undersökningarna visar att endast fem bolag får samma betyg, exempelvis Grön i Söderberg och Partners och VG i Max Matthiessens rapport. Det visar både på att hållbarhetsundersökningar kan skilja sig åt beroende på olika metoder, samt att det som sparare är svårt att få en enhetlig bild av vad en hållbar pensionsförsäkring är.

Förslag på enhetlig definition av hållbarhet

Hållbarhet på finansmarknaden är även ett nytt övergripande fokusområde för EU-kommissionen. Under 2018 lanserade EU-kommissionen en handlingsplan för hur den europeiska finansmarknaden kan bidra till en hållbar utveckling. Det övergripande syftet är styra kapital till mer hållbara investeringar, se till att företagens förmåga att hantera riskerna

Max Matthiessen betygsskala IG-VG

	VG	G	IG
GRÖN ■	AMF, SPP		Länsförsäkringar Liv (Nya)
GUL ■	Alecta, Folksam	Handelsbanken Liv, Nordea Liv och Pension	Länsförsäkringar Liv (Gamla)
RÖD ■	KPA	SEB Pension och Försäkring	SEB Gamla

Söderberg & Partners betygsskala röd-grön

Kommentar: Kåpan och Swedbank ingår endast i en undersökning och är därför inte med i översikten. Söderberg och Partners har gett Länsförsäkringar Nya Grönt betyg och Länsförsäkringar Gamla Gult. I Max Matthiessens undersökning får Länsförsäkringar Liv ett betyg – IG. Max Matthiessen ger Folksam och KPA ett sammanvägt betyg (VG), medan Söderberg och Partners ger bolagen varsitt betyg (Gul respektive Röd).

→ Forts. Hållbarhet och pension

av klimatförändringarna förbättras samt att öka kraven på redovisning av hur företagen jobbar med hållbarhetsfrågor.

På detta sätt avser kommissionen att bidra till att investerar, såväl privata som institutionella, ska få incitament och den information som behövs för att investera i verksamheter och företag som bidrar till en långsiktig hållbarhet.

Handlingsplanen innehåller en mängd åtgärder som ska vidtas, varav många handlar om att ta fram ny lagstiftning på EU-nivå och att komplettera existerande lagstiftning med tillägg och ändringar som på ett bättre sätt än tidigare integrerar hållbarhetsaspekter. En av utgångspunkterna i handlingsplanen är att ta fram en förordning med en universell definition av vad som är hållbar verksamhet, den så kallade taxonomiförordningen. Logiken bakom det är att all reglering på området kräver en gemensam syn på vad hållbarhet faktiskt är och som kan fungera som en utgångspunkt för den övriga regleringen. Taxonomiförordningen avser att utgå från vilket bidrag ett företags verksamhet har på exempelvis förbättrad miljö. Ett första förslag till förordning kom i maj 2018. Taxonomin och övriga delar av handlingsplanen ska genomföras enligt en mycket ambitiös tidsplan, vilket innebär att arbetet med att påverka och implementera utvecklingen

av hållbarhetsreglering kommer att vara intensivt, särskilt under våren 2019, innan valet till Europaparlamentet av naturliga skäl tar fokus från arbetet. En potentiell förändring som blir direkt tillämplig om lagförslagen går igenom enligt nuvarande utformning, är att finansiella produkter, som marknadsförs som hållbara, behöver utgå från EU-definitionen för att kunna fortsätta kalla sig hållbara, vilket skiljer sig från den informationsstandard som finns i Sverige idag.

Det är bra att man skapar en enhetlig förståelse för vad hållbarhet är för något. Det kommer att underlätta för jämförelser mellan olika finansiella produkter som pensionsförsäkringar och öka transparensen. Det är dock viktigt att definitionerna av hållbarhet håller en tillräckligt hög nivå, är vetenskapligt grundade och kan uppdateras regelbundet. I annat fall riskerar reglerna, trots goda intentioner, att leda fel.

Så agerar pensionsspararna

Medellivslängden ökar stadigt och det finns en oro för hur den framtida pensionen kommer att bli, framförallt bland kvinnor och de med låga inkomster. Sedan millennieskiftet har intresset sjunkit för att göra placeringsval för pensionen samtidigt som allt fler gör val om hur pensionen betalas ut. Blivande pensionärer tror ofta att det är för sent att påverka sin pension. Samtidigt står de inför beslut kring att gå i pension tidigare, senare eller trappa ner och ta ut delar av sin pension. Beslut som får effekt på hur stor inkomst det blir varje månad livet ut.

Synen på ett längre arbetsliv

För att trygga framtidens pensioner har frågan om ett längre arbetsliv intensifierats i samhällsdebatten. Efter många års diskussion presenterade riksdagspartierna som står bakom pensionsöverenskommelsen, samtliga partier utom Vänsterpartiet och Sverigedemokraterna, en överenskommelse i december 2017 som skickades ut på remiss i februari 2019. Förändringarna är tänkta att införas från 2020 och framåt och innebär bland annat en stegvis höjning av åldersgränserna för att ta ut allmän pension och höjd ålder för hur länge man har rätt att ha kvar sin anställning (läs mer under rubriken Ett pensionssystem i förändring).

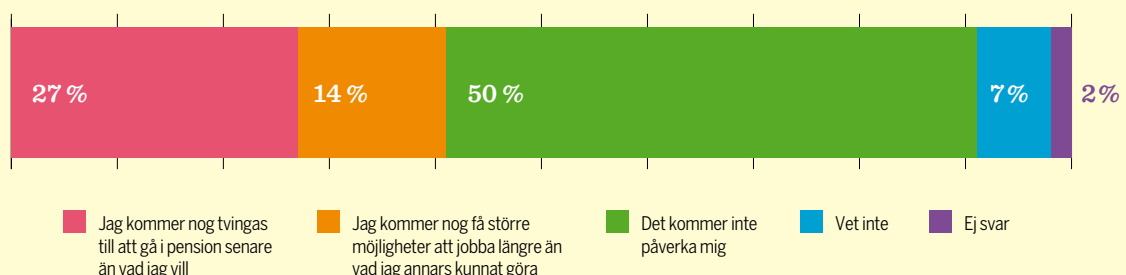
För dem som går i pension de närmsta åren innebär dessa förändringar ingen större skillnad. Men på sikt får de högre åldersgränserna tydliga effekter. En undersökning som AMF genomfört tillsammans med Demoskop visar att bland de som är yrkesverksamma idag och är 55 år och äldre upplever var fjärde (27 procent) att de kommer att tvingas jobba längre än planerat. Hälften (50 procent) tror inte att det kommer att påverka när de väljer att gå i pension, 14 procent tror att de kommer få större möjligheter att jobba längre än vad de annars hade gjort och 9 procent är osäkra³⁸.

Högre pensionsålder – piska eller morot?

Förslaget om att höja den lägsta pensionsåldern för allmän pension och att höja åldern för hur länge man har rätt att behålla sin anställning har olika inverkan beroende på ålder och livssituation. Bland de som är yrkesverksamma i åldersgruppen 60–64 år tror 65 procent att förslaget inte kommer att påverka dem medan endast 32 procent delar denna uppfattning i åldersgruppen 55–59 år. I just åldersgruppen 55–59 år tror 43 procent att de kommer att tvingas gå i pension senare än vad de vill. Av alla förvärsarbetande från 55 år och äldre skiljer sig män och kvinnor åt – 22 procent av männen tror att de kommer att tvingas gå i pension senare än de själva önskar och 32 procent av kvinnorna. Samtidigt är det 16 procent av männen och 11 procent av kvinnorna som tror att de kommer få större möjlighet att jobba längre än de annars hade kunnat. Arbetsmiljön uppfattas som den viktigaste faktorn för att möjliggöra ett längre arbetsliv (män 38 procent, kvinnor 50 procent). En god hälsa och ett flexibla arbete gör att fler skulle kunna tänka sig att arbeta längre. Var fjärde storstadsbo anger åldersdiskriminering som ett problem för att nå ett längre arbetsliv. I övriga landet är motsvarande siffra 15 procent³⁹.

Det finns ett politiskt förslag om att höja den lägsta åldern för att ta ut allmän pension och höja åldern för hur länge man har rätt att ha kvar sin anställning. Förändringarna är tänkta att gälla från 2020 och framåt.

Hur tror du att det främst kommer att påverka dig när du går i pension?

Undersökningen genomfördes okt–nov 2018 i SeniorPanelen via Demoskop, telefonrekyterad onlinepanel baserat på ett slumpmässigt urval. 1 089 genomförda intervjuer med förvärsarbetande i åldersgruppen 55 år och äldre, deltagarfrekvens 55 procent.

→ Forts. Så agerar pensionsspararna

Antalet personer som valt att senarelägga sin inkomstbaserade allmänna pension till efter 65 år ökade kraftigt under större delen av 00-talet men ökade sedan i långsammare takt. Under åren 2012–2017 har antalet ökat igen. Den andel som börjar ta ut sin inkomstbaserade allmänna pension vid 65 års ålder har minskat i stort sett varje år mellan 2011 och 2017. Pensionsmyndigheten tror att utvecklingen kommer fortsätta 2019–2022. Sammantaget är det färre som gör sent uttag än tidigt uttag. De flesta som väljer sent uttag skjuter bara upp pensionsuttaget något eller några år medan antalet tidiga uttag för den allmänna pensionen är relativt jämnt fördelat mellan 61 och 64 år⁴⁰.

Pensionsåldern är således fortfarande starkt kopplad till 65-årsgränsen även om spridningen har ökat. En liknande utveckling har skett för tjänstepensionen. Mellan 2002 och 2017 har mönstret för hur tjänstepensionskapitalet tas ut förändrats kraftigt och en allt större del av kapitalet tas ut före eller efter fyllda 65 år. Samtidigt som normen om att pensionera sig vid 65 år sakta suddas ut är det många i åldersgruppen 61–67 år som kombinerar uttag av pension med fortsatt arbete. I samhällsdebatten hörs ibland även en oro bland politiker och beslutsfattare för att människor ska börja ta ut sin tjänstepension direkt när det enligt avtal är möjligt att göra det, det vill säga från 55 år. En analys från AMF visar att det är ytterst få som gör det, färre än 0,5 procent, och att utvecklingen i princip är oförändrad sedan millennieskiftet. De flesta har helt enkelt inte råd att gå i pension från 55 år eftersom det leder till en betydligt lägre inkomst.

Spridningen ökar för uttag av tjänstepension

Pensionsålder	2003	2008	2013	2018
Före 65	6 %	9 %	13 %	18 %
65	94 %	89 %	78 %	66 %
Efter 65	0 %	2 %	8 %	16 %

Källa: AMF

Allt fler tar ut tjänstepensionen på kort tid

De senaste åren visar en tydlig trend att en allt större andel sparare tar ut sin tjänstepension på kort tid. Utvecklingen är naturlig mot bakgrund av att förmånsbestämda tjänstepensioner fasas ut och ersätts av premiebestämda tjänstepensioner med större valfrihet vid utbetalning. Möjligheten att själv kunna välja utbetalningstid är något som blivande pensionärer värdesätter. Att ta ut vissa delar av sin tjänstepension på kort tid är tämligen odramatiskt. Men att ta ut hela sin tjänstepension på några få år kan få långtgående konsekvenser. När tjänstepensionen är slut väntar ett stort

” Att ta ut hela sin tjänstepension på några få år kan få långtgående konsekvenser.

inkomstbortfall då man får klara sig på den allmänna pensionen och eventuell privat pension. För samhället kan de korta utbetalningstiderna innebära ökade kostnader om individen inte har råd att betala egenavgifterna vid sjukvård och äldreomsorg. Därtill kan det påverka rätten till bostadstillägg. En livsvarig utbetalning av tjänstepensionen fortsätter även om man lever längre än genomsnittlig återstående livslängd, vilket kan ge en högre total pensionsutbetalning. AMF har i många år belyst och problematiserat frågan om korta uttag.

Uttagstider för tjänstepension i AMF

Bland AMFs kunder som under 2018 påbörjade utbetalning från sin tjänstepension togs 58 procent av tjänstepensionskapitalet ut tidsbestämt. Det är en ökning med sju procentenheter från året innan. Den genomsnittliga uttagstiden, för dem som väljer bort livsvarig utbetalning, är åtta år och en månad vilket beror på att de är fler som väljer tio år snarare än fem år. Det ska jämföras med att den som går i pension idag lever i snitt drygt 20 år efter pensionering. Samtidigt blir medellivslängden allt högre. Hur stor andel av kapitalet som tas ut på kort tid styrs till stor del av villkorens utformning. Hos AMF är ökningen av de korta uttagen störst bland kommun- och landstingsanställda (med KAP-KL/AKAP-KL) och minst bland statsanställda (med PA16). När man tar ut sin valbara tjänstepension som statsanställd från 65 års ålder eller senare är det utbetalning livet ut som gäller. Det är bara möjligt att ta ut denna del av tjänstepensionen på kort tid om man väljer en tidigare pensionsålder. Inom privat sektor finns inte denna begränsning och nya kollektivavtal ger rätt att gå ner på deltid efter 60 eller 61 års ålder (om arbetsgivaren inte nekar detta på grund av "beaktansvärd störning").

När man går ner i arbetstid är det vanligt att man samtidigt påbörjar någon form av pensionsuttag, allmän pension eller någon del av tjänstepensionen, för att täcka sin inkomstförlust. För kommun- och landstingsanställda (med KAP-KL/AKAP-KL) beror ökningstakten mellan 2017 till 2018 förmodligen på att man numera ansöker om sin pension om man vill få den utbetalad före 67 år. Vid val av pensionstidpunkt ökar sannolikheten för att man också väljer utbetalningstid. För privatanställda tjänstemän (med ITP) hade äldre ITPK-försäkringar utbetalning om fem år som förval. När förvalet ändrades till livsvarig utbetalning minskade

→ Forts. Så agerar pensionsspararna

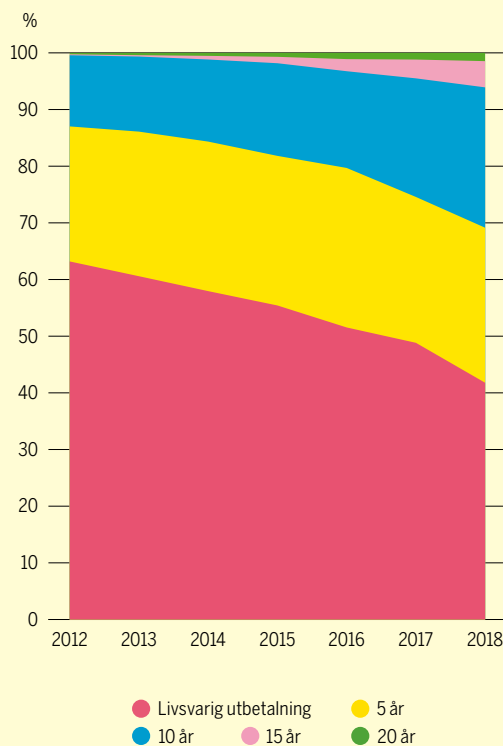
andelen femåriga uttag. Kvinnor tar generellt ut sin tjänstepension i snabbare takt än män, vilket sannolikt bottnar i att kvinnors pensioner generellt är lägre.

De främsta anledningarna till varför man väljer en snabb utbetalningstakt är att man vill ha pengarna när man är pigg och frisk, att man vill placera om pengarna själv samt att man vill ha en högre inkomst⁴¹. På senare tid finns det ytterligare ett skäl i och med den politiska osäkerhet som råder om ändrade uttagsregler. I den politiska pensionsöverenskommelsen från december 2017 framgår det att man vill göra en översyn av villkoren för rätt till avdrag för pensionsavsättningar och se över bland annat lägsta uttagsålder och utbetalningstidens längd⁴². Det skulle alltså kunna innebära förändrade uttagsregler i framtiden. Att ta ut pengarna på kort tid minimerar denna risk.

De flesta omfattas av tjänstepension men kunskapen är låg

Idag har fler än nio av tio, 96–97 procent av de anställda tjänstepension⁴³. Men kopplingen mellan lön och tjänstepension är otydlig för många. En undersökning bland 25–50-åringar som AMF har låtit göra, visar att 5 av 10 inte vet hur mycket som sätts av till deras tjänstepension varje månad eller år. Ungefär lika många tänker sällan eller aldrig på sin pension. Närmare hälften (48 procent) av de tillfrågade i den aktuella undersökningen uppger att de aldrig har fått information om tjänstepensionen från sin arbetsgivare. Tillsammans med den stora andel som inte vet eller minns om de fått information utgör de 65 procent av de tillfrågade. En anledning till att så få känner till hur mycket som betalas in till tjänstepension är att få arbetsgivare skriver ut det i lönebeskedet. Endast 7 procent av de svarande uppger att tjänstepensionen syns på deras lönebesked.

Uttagstider för tjänstepension i AMF

Källa: AMF. Avser kollektivavtalad tjänstepension för privatanställda arbetare (Avtalspension SAF-LO), privatanställda tjänstemän (ITP1/ITPK), kommun- och landstingsanställda (KAP-KL/AKAP-KL) samt statligt anställda (PA16).

Uttagstider för olika tjänstepensionsavtal hos AMF

År	Privatanställda arbetare (Avtalspension SAF-LO)		Privatanställda tjänstemän (ITP1/ITPK)		Kommun- och landstingsanställda (KAP-KL/AKAP-KL)		Statligt anställda (PA16)	
	Tidsbegränsad	Livsvarig	Tidsbegränsad	Livsvarig	Tidsbegränsad	Livsvarig	Tidsbegränsad	Livsvarig
2012	32 %	68 %	72 %	28 %	43 %	57 %	3 %	97 %
2013	36 %	64 %	60 %	40 %	45 %	55 %	5 %	95 %
2014	41 %	59 %	58 %	42 %	44 %	56 %	7 %	93 %
2015	43 %	57 %	57 %	43 %	48 %	52 %	7 %	93 %
2016	49 %	51 %	59 %	41 %	49 %	51 %	9 %	91 %
2017	54 %	46 %	58 %	42 %	50 %	50 %	7 %	93 %
2018	56 %	44 %	60 %	40 %	68 %	32 %	7 %	93 %

Källa: AMF. Avser andel av kapitalet. Både traditionell försäkring och fondförsäkring.

→ Forts. Så agerar pensionsspararna

Varannan pensionssparare tycker att det är svårt att förstå hur tjänstepensionen fungerar, och uppemot var fjärde vet inte om de omfattas av något tjänstepensionsavtal. Det viktigaste skälet som anges till okunskapen är att pensionssystemet är för komplicerat. Enligt en rapport från SNS är det så många som 85 procent som anser att de inte förstår hur deras egna val påverkar den framtida pensionen för att pensionssystemet är för komplicerat⁴⁴.

Få känner till att kollektivavtalen skyddar tjänstepensionen vid sjukdom, arbetskada och föräldraledighet. Bland de som omfattas av tjänstepension är det färre än två av tio (18 procent) som tror att inbetalningarna till tjänstepensionen fortsätter. En av tio (13 procent) tror inte att de får tjänstepension vid en sådan händelse. Sju av tio (69 procent) menar att de inte har tänkt på det eller att de inte vet⁴⁵. Om man till exempel skulle bli sjukskriven gör arbetsgivaren inga inbetalningar till tjänstepensionen. Istället tar en så kallad premiefrielseförsäkring över så att man inte går miste om inbetal-

ningar under sjukskrivningsperioden. För den som drabbas av en långvarig sjukdom eller en allvarlig arbetskada blir värdet av premiefrielseförsäkringen påtagligt. En 60-årig privatanställd arbetare med 25 000 kronor i månadslön som är sjuk fram till pension kan premiefrielseförsäkringen innebära närmare 300 kronor mer i tjänstepension varje månad livet ut från 65 år (jämfört med om detta skydd inte finns). För de som drabbas av sjukdom tidigare i livet eller som har högre löner kan det handla om mer pengar.

Det är framför allt anställda på mindre privata företag där kollektivavtal saknas och egenföretagare som saknar tjänstepension. Den som saknar tjänstepension och inte har möjlighet att spara på annat sätt riskerar att få en mycket låg pension – ofta mindre än halva den tidigare lönen. Dessutom kan man även sakna det försäkringsskydd som kommer med kollektivavtalen vid sjukdom, arbetskada, föräldraledighet, arbetslöshet och dödsfall.

Kollektivavtalen skyddar tjänstepensionen vid sjukdom

Byggnadsarbetare, sjuk vid 55 år

Lön före sjukdom: **30 000 kr**
Ålder vid sjukdom: **55 år**

TJÄNSTPENSION LIVET UT

Med kollektivavtal: **3 839 kr**
Utan kollektivavtal: **3 544 kr**

Premiefrielseförsäkringens
totala värde:
174 892 kr

Försäljare, sjuk vid 60 år

Lön före sjukdom: **25 000 kr**
Ålder vid sjukdom: **60 år**

TJÄNSTPENSION LIVET UT

Med kollektivavtal: **2 952 kr**
Utan kollektivavtal: **2 670 kr**

Premiefrielseförsäkringens
totala värde:
70 053 kr

Metallarbetare, sjuk vid 55 år

Lön före sjukdom: **27 500 kr**
Ålder vid sjukdom: **55 år**

TJÄNSTPENSION LIVET UT

Med kollektivavtal: **3 248 kr**
Utan kollektivavtal: **2 602 kr**

Premiefrielseförsäkringens
totala värde:
160 318 kr

Beräkning enligt prognosstandard. Antagande om avkastning 2,1 procent (real). Ingen inflationsanpassning av premier. 100 procent arbetsförmåga. Utbetalning livet ut från 65 års ålder. Även de som jobbar på företag som saknar kollektivavtal kan omfattas av premiefrielseförsäkringar. Källa: AMF

→ Forts. Så agerar pensionsspararna

Låg tilltro till pensionssystemet

Den som har jobbat ett helt yrkesliv förväntar sig en bra pension. Det finns förväntningar på att staten och arbetsmarknadens parter gemensamt bidrar till en pension som man kan leva på. Men det finns en misstro mot statens pensionslöften. Av de yrkesverksamma i åldern 55 år och äldre tror endast 28 procent att det är ganska eller mycket troligt att staten kommer att kunna hålla sina pensionslöften den dag de går i pension. I åldersgruppen 55–59 år, där de flesta fortfarande är förvärvsarbetande, tror 47 procent att det inte är troligt att staten kommer att kunna hålla sina löften. Kvinnor, framför allt de med låga inkomster, är mest skeptiska. Tilltron till banker och försäkringsbolag är 37 procent vilket alltså är högre än för staten⁴⁶.

De allra flesta menar att ansvaret för att få en pension som man kan leva på både ligger på dem själva (84 procent) och på staten (83 procent). Arbetsgivare (68 procent), fackförbund (50 procent), pensionsbolag och banker (62 procent) anses också ha ett stort ansvar för att trygga framtidens pensioner⁴⁷.

Avgifterna påverkar pensionen

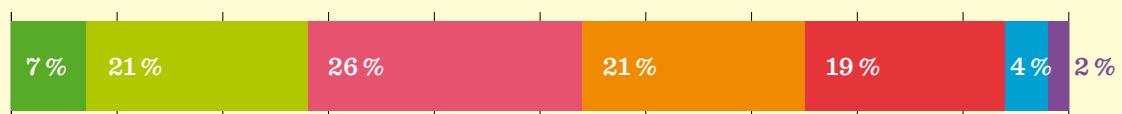
Hur stor pensionen blir beror på hur mycket man har arbetat, lönenivå och om man har en tjänstepension. Pensionen påverkas också av avkastning och avgifter. Eftersom pension

är ett långsiktigt sparande kan även små avgiftsskillnader innebära stora effekter på pensionskapitalet. Den lågräntemiljö som världsekonomin befinner sig i innebär att den förväntade avkastningen på pensionen sjunker, vilket gör det extra viktigt med låga avgifter. Man ska också komma ihåg att avgifter dras även när pensionen utbetalas. Avgifterna är, till skillnad från avkastningen, mer förutsägbara.

Avgifterna minskar pensionen dels genom själva avgiftsuttaget, dels i form av avkastningsförlust. De kollektivavtalade tjänstepensionerna upphandlas av arbetsmarknadens parter och är kraftigt prispressade. Som exempel kan nämnas fondförsäkringen för privatanställda tjänstemän (med ITP/ITPK) där avgifterna har pressats med 78 procent genom fyra upphandlingar mellan 2007 och 2018⁴⁸.

Avgifterna för pensionen är oftast procentuella. När pensionskapitalet växer från 10 000 kr till 100 000 kr blir avgiften tio gånger så stor. Så när pensionspengarna ökar så följer avgiften med. Men det finns tak för avgifterna på sina håll. De som har sin Avtalspension SAF-LO i traditionell försäkring hos AMF har en maximal avgift om 300 kronor per år. Alecta har en maximal avgift för tjänstepensionen på 50 kronor per månad. Ett annat exempel är Collectum som sköter administrationen för tjänstepensionen åt privatanställda tjänstemän för en avgift om maximalt 450 kronor per år och anställning för ITP1. Pensionsmyndigheten har också ett tak

Hur troligt anser du att det är **staten** kommer att kunna hålla sina pensionslöften den dag du går i pension?

Hur troligt anser du att det är **pensionsbolag och banker** kommer att kunna hålla sina pensionslöften den dag du går i pension?

5 – Mycket troligt 4 3 2 1 – Inte alls troligt Vet inte Ej svar

Undersökningen genomfördes okt–nov 2018 i SeniorPanelen via Demoskop, telefonrekryterad onlinepanel baserat på ett slumpmässigt urval. 1 089 genomförda intervjuer med förvärvsarbetande i åldersgruppen 55 år och äldre, deltagarfrekvens 55 procent.

→ Forts. Så agerar pensionsspararna

på 160 kronor per år i administrationsavgift (inte att förväxla med avgifterna för premiepensionsfonderna).

Inom så kallad individuell tjänstepension (utanför kollektivavtalen) betalar man ofta tre till fyra gånger mer i avgift och många gånger erbjuds bara fondförsäkring som generellt sett är ett dyrare alternativ än traditionell försäkring. Inom individuell tjänstepension är också flyttavgifterna betydligt högre och det är vanligt med procentuella avgiftsmodeller.

Generellt finns det en trend att spararna söker sig till placeringsalternativ med lägre avgifter. Både för sin pension och för sitt privata sparande. Den genomsnittliga årliga avgiften i den stora kategorin aktiefonder är den lägsta på tio år. Orsaken är att ett antal fondbolag har tagit bort dyrare fonder ur sitt urval. De nya regelverk som införts inom fondsektorn, i syfte att öka transparensen, kan ha bidragit till pressade avgifter ⁴⁹.

Sjunkande intresse för placeringsval

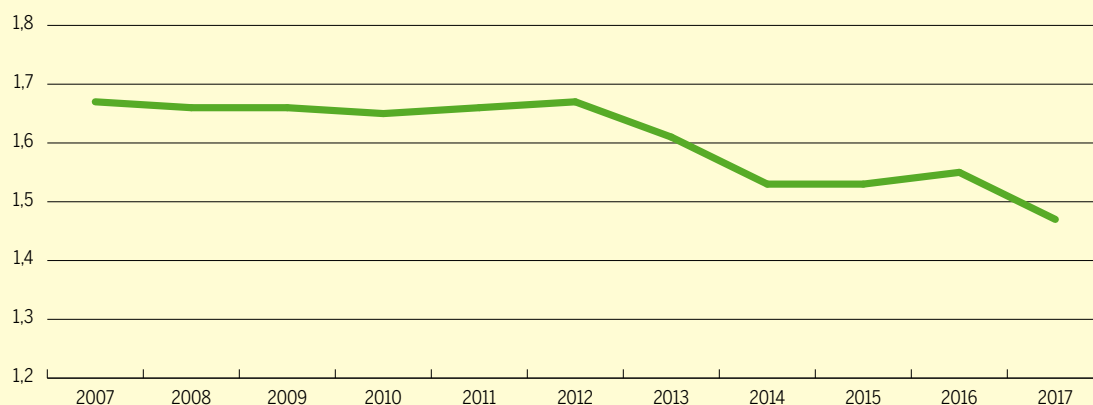
När det nya allmänna pensionssystemet ersatte det gamla och när premiebestämd tjänstepension började införas kom också möjligheten till placeringsval. Initialt var intresset stort för att välja fonder för sin premiepension. Men av de nya sparare som tillkommer varje år är det endast ett litet antal som väljer fonder, de allra flesta hamnar i icke-valet AP7Såfa. Att intresset är lågt till en början beror troligen på att kapitalet som ska placeras är litet det första året. I takt med att det blir mer pengar ökar intresset. Det var bara 1,6 procent av alla nya sparare 2005 som valde premiepensionsfonder men 2017 hade det ökat till 24 procent (bland dem med inträdesår 2005)⁵⁰. Aktiviteten inom premiepensionen har tidigare präglats mycket av rådgivningsföretag som har ägnat sig åt så kallade "massfondbyten" där de byter fonder åt många sparare samtidigt. Vid halvårsskiftet 2018 förbjöds telefonförsäljning av rådgivning inom premiepensionen och användande av försignerade fondbytesblanketter.

När har man betalat tre-, fyr- och femsiffriga belopp i avgifter för sin tjänstepension?

Tidpunkt då man betalat	Avgift 0,2 %	Avgift 0,4 %	Avgift 0,6 %	Avgift 0,8 %	Avgift 1,0 %	Avgift 2,0 %
1 000 kr i sammanlagd avgift	8 år och 5 månader	6 år	4 år och 11 månader	4 år och 3 månader	3 år och 10 månader	2 år och 9 månader
10 000 kr i sammanlagd avgift	25 år och 9 månader	18 år och 8 månader	15 år och 4 månader	13 år och 5 månader	12 år och 1 månad	8 år och 8 månader
100 000 kr i sammanlagd avgift	–	64 år	47 år och 4 månader	41 år	37 år och 5 månader	28 år
Pensionskapitalets storlek vid 67 år	742 309 kr	709 438 kr	678 474 kr	649 294 kr	621 781 kr	505 698 kr

Beräkning enligt prognosstandard. Lön 25 000 kronor per månad. Person född 1994, premiebetalning startar vid 25 års ålder (2019) och pågår fram till 67 år (vanlig tjänstepension om 4,5 procent av lön, ingen deltidspension/flexpension). Återbetalningsskydd fram till pensionering. Ingen inflationsanpassning av premier. Utbetalning livet ut från 67 års ålder, det vill säga år 2061.

Genomsnittliga årliga avgifter på fondmarknaden 2007–2017

→ Forts. Så agerar pensionsspararna

Antalet premiepensionssparare som byter fonder (en gång per år eller mer) har minskat sedan 2011. Antalet fondbytare var 360 000 år 2016, vilket motsvarar 5 procent av alla pensionärer och pensionssparare. En lägre andel av fondbytena gjordes av kvinnor (43 procent) än av män (57 procent)⁵¹. I genomsnitt väljer män fonder med högre risk än kvinnor. Kvinnor investerar sina premiepensionsmedel i etiska fonder i större utsträckning än män. Kvinnor är mindre aktiva på fondtorget efter det första valet och deras portföljer har i genomsnitt haft en sämre avkastning än mäns. Men skillnaden har minskat över tid.

En undersökning som AMF har genomfört tillsammans med Demoskop visar att bara ett fåtal efterfrågar mer än ett hundratal fonder att välja mellan för sin premiepension. Endast 7 procent i åldersgruppen 55 år och uppåt efterfrågar mer än 200 fonder. Samtidigt är det bara en av tio (11 procent) som tycker att möjligheten att välja premiepensionsfonder bör slopas helt. Generellt är män mer positiva till ett större fondutbud än kvinnor⁵². Bland de som gör aktiva val är andelen högre som tycker att det ska finnas många val.

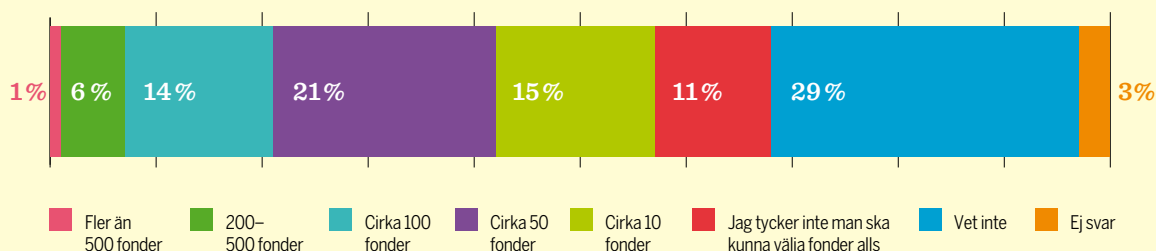
För tjänstepensionen har intresset för att göra placementsval också minskat över tid. Bland de nya sparare som omfattas av tjänstepension var det exempelvis 18 procent av de privatanställda arbetarna som gjorde ett pensionsval 2008 medan det var 12 procent 2017. För vissa år är aktiviteten större, inte minst vid upphandlingar på tjänstepensionsområdet, när nya bolag och placeringsalternativ tillkommer och andra försvinner.

Endast ett fåtal efterfrågar flera hundra PPM-fonder

Det ställs hårdare krav på de fonder som man kan välja på i premiepensionssystemet (PPM) för att få ett starkare konsumentskydd. Av dagens drygt 800 fonder kommer många försvinna.

Ungefär hur många fonder tycker du det är rimligt att man ska kunna välja på inom PPM?

Undersökningen genomfördes okt-nov 2018 i SeniorPanelen via Demoskop, telefonrekyterad onlinepanel baserat på ett slumpmässigt urval. 4 411 genomförda intervjuer, varav 3 152 pensionärer och 1 089 med förvärsarbetande i åldersgruppen 55 år och äldre, deltagarfrekvens 55 procent.

→ Forts. Så agerar pensionsspararna

Många flyttar utan att jämföra

Flytträtt innebär rätten att flytta en pensionsförsäkrings värde till ett annat försäkringsbolag, eller till en annan pensionsförsäkring i samma bolag. Flyttarna inom de kollektivavtalade tjänstepensionerna fortsätter att öka. Under 2017 flyttades 13 322 miljoner kronor via valcentralerna och flyttaktiviteten ökade kraftigt för privatanställda arbetare (med avtalspension SAF-LO). Även för privatanställda tjänstemän (med ITP) var ökningen markant. Flyttarna går i huvudsak från traditionell försäkring till fondförsäkring

(88 procent) och från de så kallade förvaldsbolagen till bankerna. Mer än hälften av dem som flyttade sin tjänstepension från AMF jämförde inte andra alternativ. Drygt var tredje vet inte om att de har flyttat sin tjänstepension. Det är en ökning med 11 procentenheter jämfört med föregående år. Var femte som vet att de flyttat tjänstepensionen minns inte vilket bolag de flyttat den till. Cirka var fjärde uppgav att de föredrog en traditionell försäkring men flytten hade gått till en fondförsäkring.

34 procent

är omedvetna om att deras tjänstepension flyttats

30 procent

föredrar traditionell sparform men flyttar till fondförsäkring

39 procent

uppgav att tanken på en flytt hade väckts av en bank eller finansiell rådgivare

Framtidens pensioner

Den allmänna pensionen står fortsatt för den största delen av pensionen för de flesta svenskar. Men år för år växer tjänstepensionen i betydelse och spelar en allt viktigare roll både för pensionärernas ekonomi och för samhället som helhet. Ökningen av medellivslängden sätter press på pensionssystemet och frågan om hur framtidens pensioner kan tryggas diskuteras flitigt.

Andelen äldre ökar

Medellivslängden fortsätter att öka mer än vad politikerna hade räknat med när man utformade det nya allmänna pensionen under 1990-talet. Av Sveriges befolkning är det cirka en femtedel som är 65 år eller äldre. De stora kullarna från 1940-talet är nu i en ålder då de flesta gått i pension. Allra mest ökar de som är 80 år och äldre och år 2028 beräknas de vara 255 000 fler än idag, en ökning med 50 procent⁵³.

Antalet ålderspensionärer med allmän pension beräknas öka från knappt 2,1 miljoner år 2016 till 2,3 miljoner år 2022. De utbetalda ålderspensionerna ökar också stadigt över tid, mellan 2011 och 2017 med knappt 33 procent. Tjänstepensionerna, som utgör en allt större andel av den samlade pensionen, ökade med knappt 44 procent under samma period. Tjänstepensioner och privata pensioner utgjorde knappt 31 procent av de totala utbetalda ålderspensionerna 2017⁵⁴.

Den allmänna pensionen bygger i stor utsträckning på att dagens yrkesverksamma befolkning betalar pensionen för de som är pensionärer idag. I gengäld får de som jobbar idag sin pension betalad av de som yrkesarbetar i framtiden. För att ekvationen ska gå ihop krävs det att inbetalningarna tillsammans med tillgångarna i buffertfonden (AP-fonderna) kan finansiera pensionsutbetalningarna. För 2016 var den demografiska försörjningskvoten 0,75. Det innebär att på 100 personer i åldrar där flest förvärsarbetar, 20–64 år, finns det 75 personer som är yngre eller äldre. Måttet är rent demografiskt och tar inte hänsyn till hur många som verkligen förvärsarbetar i olika åldrar. Försörjningskvoten har ökat stadigt sedan 1970 då den låg på 0,71. Enligt SCB:s framskrivning kommer vi ha en försörjningskvot på 0,88 år 2070⁵⁵. Det indikerar att allt färre kommer att behöva försörja allt fler.

Pensionerna utgjorde 9,7 procent av Sveriges BNP för 2015. I EU-länderna är kostnader för pensioner i genomsnitt 11,2 procent av BNP. Andelen väntas öka i de flesta EU-länder, i genomsnitt till 12,9 procent år 2060. För Sveriges del till 10,2 procent⁵⁶. Ålderdom står för den klart största delen av de sociala utgifterna i Sveriges BNP med 42 procent av utgifterna 2015. Ålderspensionen, som är den största utgiften i posten ålderdom, ökade med 19,2 miljarder 2015 vilket motsvarar 5,3 procent⁵⁷.

Risken för att få en låg pension

På senare år har frågan om fattiga pensionärer behandlats flitigt i samhällsdebatten. Det finns flera definitioner av fattigdom; absolut fattigdom där individen inte får sina grundläggande behov tillfredsställda och relativ fattigdom där individen har en inkomst efter skatt som underskrider 60 procent av medianinkomsten i landet. Pensionärsorganisationerna menar att de med lägst inkomst är extra utsatta och uppgifter från Eurostat visar att andelen pensionärer som riskerar att leva i relativ fattigdom har ökat⁵⁸. Samtidigt hävdar Pensionsmyndigheten att andelen äldre med relativ låg ekonomisk standard varierat de senaste tio åren utan tydlig trend⁵⁹. För ensamstående gick gränsen för relativ låg ekonomisk standard vid 12 100 kronor per månad 2017 (efter bidrag och skatter). Det finns flera anledningar till varför man kan hamna under denna gräns. I vissa fall är man inte berättigad till bostadstillägg eftersom man har förmögenhet av till exempel ett fritidshus men det finns också de som inte söker bostadstillägg trots att de är berättigade till det. Ingen vet med säkerhet hur stort mörkertalet är för bostadstillägget.

I takt med att jobbskatteavdragen infördes i flera steg från 2007 steg inkomsterna för de yrkesverksamma och det gjorde att många pensionärer hamnade under gränsen för relativ fattigdom. Inkomstutvecklingen för yrkesverksamma har alltså varit mer gynnsam än den för pensionärer. På senare år har det genomförts riktade skattesänkningar till pensionärer med låga inkomster. Risken för att få en låg pension gäller inte bara de som omfattas av grundskyddet utan även de som omfattas av inkomstbaserad pension. Utbetalning av inkomstpension och tilläggs pension följsamhetsindexeras där man som nybliven pensionär får ta del av ett förskott på 1,6 procent. Utan detta inslag skulle den allmänna pensionen bli lägre vid första utbetalning för att sedan stiga. Baksidan med denna metod är att den reala inkomstutvecklingen blir svagare som pensionär eftersom detta förskott räknas av. Det är en viktig faktor till varför äldre pensionärer inte har haft samma inkomstutveckling som yrkesverksamma och nyblivna pensionärer. En liknande konstruktion finns för tjänstepensionen med en så kallad prognosränta som påverkar i vilken takt som pengarna betalas ut. Tanken är att undvika "baktunga" utbetalningar där månadsbeloppen höjs först under de senare åren som pensionär.

→ Forts. Framtidens pensioner

Bland de äldre pensionärerna finns det fler ensamstående som inte har en partner som man kan dela hushållets utgifter med och kvinnor lever generellt sätt längre än män. Inkomstskillnaderna mellan ensamstående pensionärer och övriga grupper har ökat under perioden 2002 till 2017⁶⁰. Det finns även faktorer som förklarar varför yngre pensionärer ofta har bättre ekonomi än äldre. De senaste tio åren har det blivit allt vanligare att man väljer att få sin tjänstepension utbetalad på fem eller tio år istället för livet ut (se avsnittet Så agerar pensionsspararna). Det gör att inkomsten blir betydligt större under de första åren som pensionär för att man senare får klara sig med den allmänna pensionen och eventuella privata besparingar.

Från politiskt håll finns det en vilja att höja både garantipension och bostadstillägg från 2020. Att förbättra garantipensionen och bostadstillägget är samtidigt inte oproblematiskt. Genom så kallade typfallsberäkningar har flera aktörer, bland annat AMF och Folksam, visat att det är en liten skillnad för den med låg inkomst att ha arbetat ett helt yrkesliv jämfört med att inte ha arbetat alls. Även Pensionsmyndighetens generaldirektör har påmint om detta samband⁶¹.

Målkonflikt mellan grund- och inkomstskydd

Det allmänna pensionssystemet består av flera delar, med både grund- och inkomstskydd, som finansieras på olika sätt. De inkomstgrundande pensionerna ligger utanför statens budget och betalar ut så mycket pensioner det finns pengar till. Systemet är finansiellt hållbart utan risk att vältra över skulder på framtida generationer. Men de som har låg eller helt saknar inkomstbaserad pension omfattas av grundskyddet (garantipension, bostadstillägg och/eller äldreförsörjningsstöd) som finansieras av statsbudgeten. Höginkomsttagare får ingen pensionsrätt inom den allmänna pensionen på inkomster över 8,07 inkomstbasbelopp (mot-svarar årslön över 519 703 kronor för 2019). Samtidigt fortsätter arbetsgivaren att betala in till den allmänna pensionen på hela lönen. Inbetalningar på lönedelar över denna gräns förs alltså in i statsbudgeten som en skatt.

Huvudtanken med det allmänna pensionssystemet är att pensionen grundar sig på alla inkomster man har under hela livet, den så kallade livsinkomstprincipen. Samtidigt innehåller det allmänna pensionssystemet även ett grundskydd (garantipension, bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd) för dem som har haft låg eller inga inkomster. Det är naturligt att ett statligt pensionssystem bygger på dessa båda principer men det leder också till en målkonflikt mellan inkomst- och grundtrygghet.

Många med låga inkomster omfattas till viss del av garantipension eller bostadstillägg trots ett långt yrkesliv.

Det var inte tanken med det nya allmänna pensionssystemet. Istället fanns det en tilltro hos politikerna om att arbetsmarknaden skulle förbättras, inte minst för kvinnor, men det har inte skett i den takt man trodde. Kvinnor har lägre livsinkomster än män och får därför lägre pensioner.

Grundskyddets utformning styr när stora grupper går i pension eftersom det minskar drivkrafterna till ett längre arbetsliv. Det finns tydliga marginaeffekter för individen. De som omfattas av garantipension, bostadstillägg och/eller äldreförsörjningsstöd saknar drivkraft att senarelägga sin pensionering eftersom man då går miste om utbetalningar av förmåner som inte räknas upp. Arbete höjer inte den livsvariga pensionen nämnvärt även om det kan vara lönsamt att arbeta samtidigt som man får sin pension utbetalad från 65 år. För dem med äldreförsörjningsstöd leder inkomster till en avräkning av stödet (100 procents marginaeffekt) men det finns förslag om att införa ett fribelopp på arbetsinkomster upp till 24 000 kr per år.

Drivkrafterna för att senarelägga sin pension minskar alltså med grundskyddet. I själva verket kan man förlora på att skjuta upp sin pension. Pensionsmyndigheten har uppmärksammat att personer som har en låg inkomstbaserad pension och rätt till bostadstillägg från 65 års ålder kan tjäna på att ta ut sin allmänna pension så tidigt som möjligt eftersom man då kan få en högre total pension⁶². Även de som har arbetat i mer än 40 år med låg inkomst kan omfattas av grundskyddet till viss del. Det finns risk för att det upplevs som stigmatiserande att yrkeslivet inte räcker till en inkomstbaserad pension. Med de förändringar som föreslås gällande en högre pensionsålder finns det en undantagsregel för garantipensionen. De med minst 44 år i arbetslivet ska även framöver ges rätt till garantipension från 65 års ålder⁶³.

Utbytet per månad vid 70 års ålder för en grundskyddspensionär med bostadstillägg av att ta ut pensionen vid 65, 66 och 67 års ålder

Uttagsålder	65 år	66 år	67 år
Inkomst- och premiepension	5 350 kr	5 834 kr	6 413 kr
Garantipension	3 059 kr	2 922 kr	2 779 kr
Bostadstillägg	4 899 kr	4 671 kr	4 413 kr
Skatt	-1 035 kr	-1 124 kr	-1 223 kr
Disponibel inkomst	12 273 kr	12 323 kr	12 382 kr
Ökning av disponibel inkomst jämfört med uttag vid 65 år		–	50 kr
Ökning av disponibel inkomst jämfört med uttag vid 65 år (procent)		0,4 %	0,9 %

Källa: Socialdepartementet, Översynen av grundskyddet för pensionärer – Inriktning för nytt grundskydd Ds 2018:8, s. 139. Beräkningen är gjord för ett typfall med födelseår 1955 som har låg inkomst 15 000 kr/månad och kort arbetsliv (börjar arbeta vid 35 år).

→ Forts. Framtidens pensioner

Större inbetalningar till den allmänna pensionen

Det är drygt 20 år sedan Riksdagen beslutade om införandet av det nya allmänna pensionssystemet. Ursprungstanken var att pensionsrätten skulle motsvara 18,5 procent av inkomsten. I realiteten blev det dock 17,21 procent av inkomsten. Det beror på politiska beslut 1994 och 1998. Först drog man av den allmänna pensionsavgiften på sju procent från den pensionsgrundande inkomsten. Sedan beslutade man om en skattereduktion på samma belopp. Resultatet blev att bruttoavsetningen sänktes från 18,5 till 17,21 procent (en sänkning med 1,29 procentenheter).

En höjning från dagens 17,21 procent till 18,5 procent, eller till annan nivå, skulle leda till mindre margineffekter och att fler skulle få en inkomstbaserad pension utan behov av grundskyddet. Förändringen skulle inte märkas över natten men får stor effekt på sikt, inte minst för dagens unga.

Det senaste året har man börjat diskutera politiska förslag om förbättringar just för dem med inkomstbaserad pension. I valrörelsen 2018 pratades det bland annat om att höja inbetalningen till den allmänna pensionen för alla och/eller för låginkomsttagare med långt arbetsliv. I överenskommelsen i januari 2019 mellan Socialdemokraterna, Centerpartiet, Liberalerna och Miljöpartiet nämns det också att pensionen ska höjas för "vanliga löntagare" år 2021 och att detta ska ske vid sidan av de större förändringar av pensionssystemet som partierna i Pensionsgruppen kom överens om i december 2017.

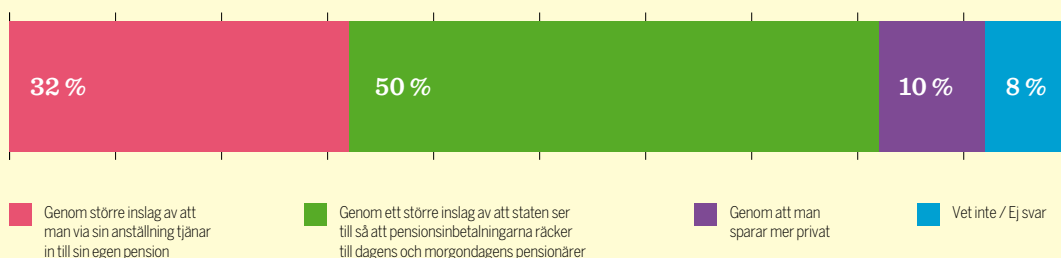
Enligt en undersökning som AMF genomfört tillsammans med Demoskop anser varannan person som är 55 år och äldre att det är statens ansvar att se till att pensionsinbetalningarna räcker till dagens och morgondagens pensionärer.

Var tredje anser att inbetalningar till den egna pensionen via sin anställning är den främsta åtgärden för att trygga pensionen, höginkomsttagare i avsevärt större utsträckning än låginkomsttagare⁶⁴.

En annan metod att förstärka den allmänna pensions inkomstgrundande del skulle kunna vara att omdisponera arbetsgivaravgifterna. Över tid har den allmänna löneavgiften ökat medan ålderspensionsavgiften på 10,21 procent har varit konstant. Den allmänna löneavgiften infördes 1995 för att finansiera Sveriges medlemskap i EU och var från början 1,5 procent. Men den allmänna löneavgiften är inte en avgift som finansierar allmänna försäkringar eller allmänna pensioner utan det är en skatt som har ökat över tid. Nu 2019 är den allmänna löneavgiften 11,62 procent på de sammanlagda löneinkomsterna för arbetstagare födda 1954 och senare. Det innebär alltså att en tredjedel av arbetsgivaravgiften inte går till att finansiera socialförsäkringar utan till statens budget för att användas till annat än socialförsäkringar och allmänna pensioner.

Det är också uttalat att den allmänna löneavgiften används som en regulator för att den totala arbetsgivaravgiften och de totala egenavgifterna ska ligga kvar på samma nivå mellan åren⁶⁵. Det innebär att när några delavgifter sänks eller höjs påverkar det den allmänna löneavgiften i motsvarande mån. Det som hänt 2019 är att avgiften till den allmänna sjukförsäkringen sänkts med 0,8 procentenheter och efterlevandepensionsavgiften sänkts med 0,1 procentenhet. Det innebär att den allmänna löneavgiften höjts med 0,9 procentenheter mellan 2018 och 2019 och med nästan 2 procentenheter mellan 2016 och 2019. Om en del av dessa pengar istället hade tillförts ålderspensionsavgiften hade en betydande förstärkning av den allmänna pensionen skett

Hur tycker du främst att framtidens pensioner ska tryggas?

Undersökningen genomfördes okt–nov 2018 i Senior Panelen via Demoskop, telefonrekryterad onlinepanel baserat på ett slumpmässigt urval. 4 411 genomförda intervjuer, varav 3 152 pensionärer och 1 089 med förvärvsarbete i åldersgruppen 55 år och äldre, deltagarfrekvens 55 procent.

→ Forts. Framtidens pensioner

för framtiden. Dessutom hade försäkringsmässigheten i arbetsgivaravgifterna stärkts och transparensen hade blivit tydligare. Det kan också nämnas att även delar av de andra delavgifterna i arbetsgivaravgiften tillförs statskassan istället för att finansiera allmänna försäkringar och pensioner. Detta eftersom flera socialförsäkringar i flera år gått och går med överskott. Dessutom tas flera av avgifterna ut även på de lönedelar som inte ger några förmåner (lönedelar över 8,07 inkomstbasbelopp ger som tidigare nämnts ingen pensionsrätt). En minskning av den allmänna löneavgiften för att förstärka den allmänna pensionen kommer dock till en uppenbar nackdel eftersom staten då skulle förlora stora intäkter.

” Pensionen ska höjas för ”vanliga löntagare” år 2021.

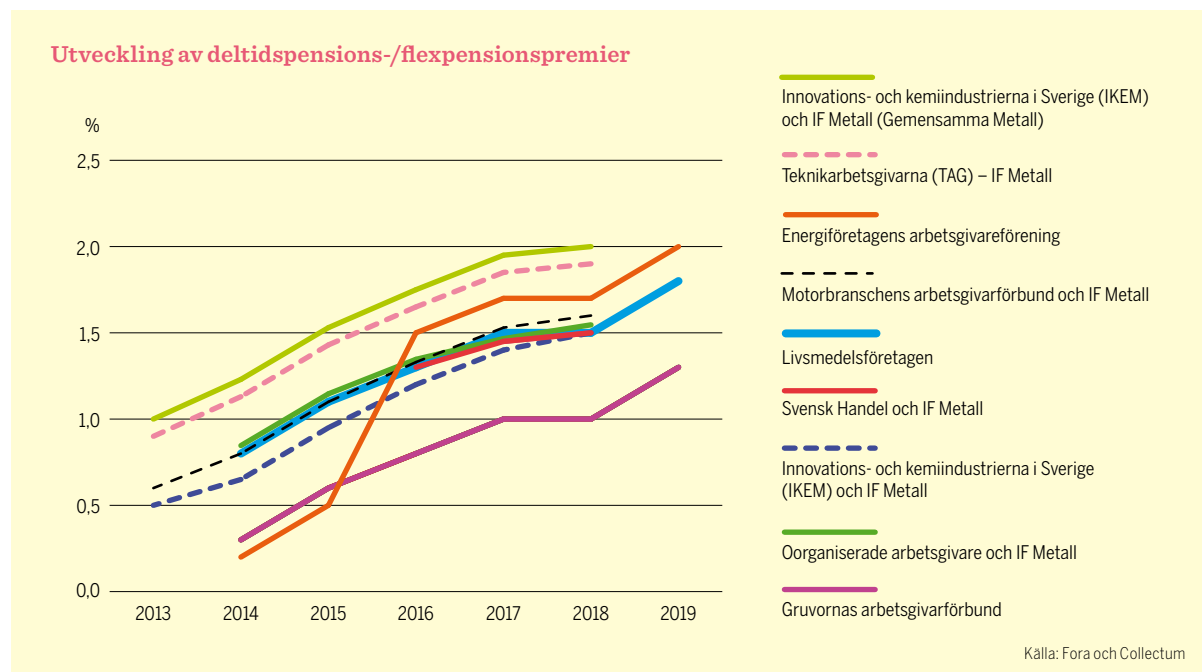
Fördelningen full arbetsgivaravgift 2006–2019

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ålderspensionsavgift, %	10,21	10,21	10,21	10,21	10,21	10,21	10,21	10,21	10,21	10,21	10,21	10,21	10,21	10,21
Efterlevandepensionsavgift, %	1,70	1,70	1,70	1,70	1,70	1,17	1,17	1,17	1,17	1,17	1,17	0,70	0,70	0,60
Sjukförsäkringsavgift, %	8,64	8,78	7,71	6,71	5,95	5,02	5,02	4,35	4,35	4,35	4,85	4,35	4,35	3,55
Föräldraförsäkringsavgift, %	2,20	2,20	2,20	2,20	2,20	2,20	2,60	2,60	2,60	2,60	2,60	2,60	2,60	2,60
Arbetskadavgift, %	0,68	0,68	0,68	0,68	0,68	0,68	0,30	0,30	0,30	0,30	0,30	0,20	0,20	0,20
Arbetsmarknadsavgift, %	4,45	4,45	2,43	2,43	4,65	2,91	2,91	2,91	2,91	2,64	2,64	2,64	2,64	2,64
Allmän löneavgift, %	4,40	4,40	7,49	7,49	6,03	9,23	9,21	9,88	9,88	10,15	9,65	10,72	10,72	11,62
Totalt, %	32,28	32,42	32,42	31,42	31,42	31,42	31,42	31,42	31,42	31,42	31,42	31,42	31,42	31,42

Källa: Skatteverket och Försäkringskassan. Äldre och ungdomar har under delar av denna period haft nedsatta arbetsgivaravgifter. Egenföretagare betalar egenavgifter som skiljer sig något från dem ovan.

→ Forts. Framtidens pensioner

Tjänstepensionen ökar med deltidspension/flexpension

Inom en rad branscher har det sedan slutet av 1990-talet funnits avtal som ger extra inbetalningar till tjänstepensionen kallad livsarbetspension eller arbetspension. Tanken är att den anställde själv ska kunna växla övertid till att förstärka sin tjänstepension, betald ledig tid eller en större löneutbetalning.

I takt med att medellivslängden ökar och den allmänna pensionen faller har svaret från politiskt håll varit ett längre arbetsliv. Samtidigt finns det grupper på arbetsmarknaden som inte orkar med ett längre arbetsliv. IF Metall menar att många industriarbetare inte orkar att jobba heltid fram till ålderspension på grund av arbetsvillkoren. Därför har parterna inom industrin kommit överens om så kallad deltidspension/flexpension från 2013 och framåt. Med tiden har allt fler branscher tillkommit och deltidspension/flexpension omfattar i dagsläget mer än en miljon personer. Deltidspension/flexpension består av två delar, dels rätten att gå ner i arbetstid från 60 års ålder (eller senare beroende på avtal) och en extra inbetalning till tjänstepensionen. Nivån är olika och varierar från några tiondels procent till flera procent av lönen. Storleken på avsättningen till deltidspension/flexpension varierar både mellan och inom avtalsområdena. De mansdominerade industriyrkena inom privatanställda arbetare (med Avtalspension SAF-LO) och tjänstemän (med ITP)

har de högsta nivåerna. Kvinnodominerande sektorer, som till exempel kommun- och landstingsanställda (med KAP-KL/AKAP-KL) saknar deltidspension/flexpension i dagsläget.

Tanken med deltidspension/flexpension är att den anställde ska kunna välja mellan att gå ner i arbetstid den sista tiden innan pension eller att fortsätta att arbeta i samma omfattning och få en högre pension. Uttagsreglerna för tjänstepensionen har anpassats för deltidspension/flexpension genom att man har infört möjligheten att ta ut delar av tjänstepensionen (partiellt uttag) om man går ner i arbetstid i motsvarande utsträckning. Deltidspension/flexpension innebär en stor skillnad jämfört med de lösningar om arbetstidsförkortning som har gällt fram till idag. Såväl avgångspension som "80/90/100-modellen" (jobba 80 procent, få 90 procent av lönen och full pensionsavsättning) i privat sektor, som delpension (ej att förväxla med deltidspension) som förekommer i offentlig sektor, är helt beroende av om arbetsgivaren har råd vid det aktuella tillfället. Deltidspension/flexpension flyttar frågan från arbetsgivaren till individen. I kollektivavtalen framgår det att arbetsgivaren kan avslå ansökan om deltidsarbete om det skulle medföra en "beaktansvärd störning i verksamheten". Arbetsgivaren borde samtidigt vara välvilligt inställd till att låta den anställde styra sin arbetstid de sista åren eftersom den anställde finansierar det med uttag av sin egen tjänstepension (där deltidspension/flexpension ingår).

→ Forts. Framtidens pensioner

Stort stöd för deltidspension/flexpension men nackdelar finns

En undersökning som AMF genomfört för anställda med tjänstepension i åldersgruppen 25–50 år visar att stödet för denna reform är stort⁶⁶. Två av tre (69 procent) som omfattas av tjänstepension kan tänka sig att avstå från delar av löneökningar för att förstärka sin pension. Samtidigt menar var fjärde (25 procent) att de inte önskar en sådan lösning. Det finns både för- och nackdelar med denna reform. Förmodligen har debatten om stigande medellivslängd och fallande allmän pension gjort intryck. Högre pension och bättre möjligheter att orka med ett längre arbetsliv är vad det handlar om. Flexibiliteten att kunna styra sin arbetstid de sista åren i yrkeslivet är nog också något som många önskar. En annan fördel är att deltidspension/flexpension betalas in tillsammans med tjänstepensionen, vilket ger låga avgifter för de anställda och en enkel och kostnadseffektiv administration för arbetsgivarna.

Samtidigt finns det nackdelar. Det finns som sagt grupper som inte vill avsätta mer pengar till pensionen. Att förstärka pensionerna tar dessutom tid. Deltidspension/flexpension är framför allt en reform för dagens unga som med många år kvar till pension hinner spara ihop ett tillräckligt stort kapital. Att sätta av mer pengar till pensionen påverkar löneutrymmet och ökar kostnaderna för kollektivavtal. Man ska också komma ihåg att lönen upp till intjänandetaket ligger till grund för vad man får ut från socialförsäkringen. Risken finns även att deltidspension/flexpensionen förvandlas till en uppmaning om att en tidigare pension är möjlig i synnerhet när man har

Antal personer som omfattas av deltidspension/flexpension

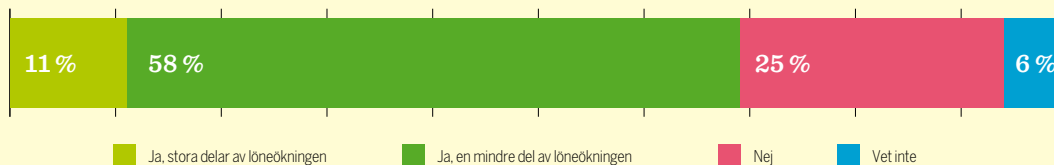
Privatanställda arbetare	Privatanställda tjänstemän	Statligt anställda
378 000	742 000	34 000
personer (gäller vissa branscher, villkoren varierar)	personer (gäller de flesta tjänstemän, villkoren varierar)	personer (omfattar statligt anställda födda 1988 och senare)

Källa: Fora, Collectum och SPV

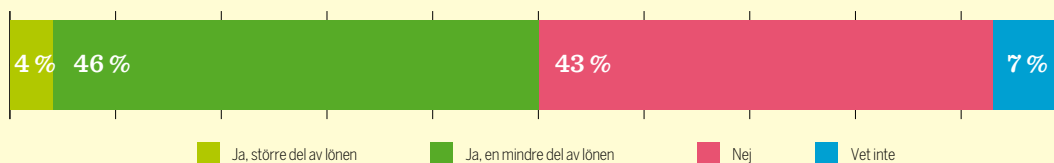
sparat ihop ett stort kapital och uppnår åldern då man har möjlighet att gå ner i arbetstid (och kan göra ett pensionsuttag). Deltidspension/flexpension kan också bli en alternativ försörjning vid arbetsförmåga eller arbetslöshet. För de flesta borde det vara en dålig affär att ersätta sjukpenning eller sjukersättning med deltidspension/flexpension. Ett annat problem med deltidspension/flexpension är att man kan ta ut för hög pension som deltidspensionär för att sedan få en markant lägre pension när man helt lämnar yrkeslivet.

Hur deltidspension/flexpension påverkar utträdet från arbetsmarknaden återstår att se. Dels finns det de som anser att deltidspension/flexpension kan bidra till att sänka pensionsåldern, det vill säga tvärt emot den politiska inriktning som pensionöverenskommelsen anger, dels de som anser att den flexibilitet som deltidspension/flexpension innebär är nödvändig för en stor del av arbetskraften.

Kan du tänka dig att **avstå från delar av dina framtida löneökningar** och istället få en högre avsättning till din tjänstepension?

Kan du tänka dig att **avstå från delar av din nuvarande lön** och istället få en högre avsättning till din tjänstepension?

Undersökningen genomfördes februari–mars 2018 i DemoskopPanelen, telefonrekryterad panel baserad på ett riksrepresentativt slumpmässigt urval med intervjuer via Internet). Av totalt 5 335 intervjuer tillhörde 2 281 personer den aktuella målgruppen 25–50 år varav 2 037 uppgav att de har tjänstepension i sin anställning.

→ Forts. Framtidens pensioner

Arbetsmarknadens parter har i etapper satt av allt mer pengar till tjänstepensionen på senare år medan inbetalningarna till den allmänna pensionen inte har förändrats sedan den nya allmänna pensionssystemet lanserades i mitten på 1990-talet. Höjd inbetalning till den allmänna pensionen utreds just nu av Socialdepartementet. LO menar att inbetalningen till den allmänna pensionen bör höjas med minst två procentenheter och att en förstärkning av just den allmänna pensionen är att föredra framför tjänstepensionen. Allt större avsättningar till flexpension/deltidspension ökar pensionsklyftan mellan de som omfattas och de som inte gör det⁶⁷.

Lägre skatt från det år man fyller 66 år

Mellan 2007 och 2011 infördes jobbskatteavdragen stegvis vilket resulterade i att lön och pension beskattas olika. Den som arbetar efter den 1 januari det år man fyller 66 år får skattelättnader. Den som fortsätter att arbeta betalar lägre skatt på lönen (beroende på dubbelt jobbskatteavdrag och höjt grundavdrag) och den som väntar med att ta ut pensionen får lägre skatt på pensionen (beroende på höjt grundavdrag). Skatteskillnaden är som störst för de som har låga inkomster.

Under 2018 och 2019 har skatten sänkts ytterligare för de allra flesta som har fyllt 65 år. I åldersgruppen 61–67 år

Skatten sjunker det år man fyller 66 år

År	Kategori	Månadsinkomst		Skatteskillnad per månad:
		före skatt (brutto)	efter skatt (netto)	
2017	Pensionär (ej yrkesverksam):			
	62 år	17 000 kr	12 100 kr	1 000 kr
	66 år	17 000 kr	13 100 kr	
	Yrkesverksam (ingen pension ännu):			
62 år	25 000 kr	19 000 kr	1 600 kr	
66 år	25 000 kr	20 600 kr		
2018	Pensionär (ej yrkesverksam):			
	62 år	17 000 kr	12 100 kr	1 400 kr
	66 år	17 000 kr	13 500 kr	
	Yrkesverksam (ingen pension ännu):			
62 år	25 000 kr	19 100 kr	1 800 kr	
66 år	25 000 kr	20 900 kr		
2019	Pensionär (ej yrkesverksam):			
	62 år	17 000 kr	12 000 kr	1 600 kr
	66 år	17 000 kr	13 600 kr	
	Yrkesverksam (ingen pension ännu):			
62 år	25 000 kr	19 200 kr	2 000 kr	
66 år	25 000 kr	21 200 kr		

Ovanstående är beräknat via Skatteverkets räkneprogram Skatteuträkning. Avrundning till närmaste hundralapp har gjorts. Antagandena om inkomst avser yrkesverksam respektive pensionär boende i Göteborg.

→ Forts. Framtidens pensioner

blir det allt vanligare att arbeta och samtidigt ta ut en del av pensionen. Skatten dras då enligt olika skattetabletter (arbete respektive pension), vilket gör det svårt att överblicka hur mycket skatt man faktiskt betalar. Förhållandevis få pensionärer betalar statlig inkomstskatt eftersom deras inkomster ligger under brytpunkten för statlig inkomstskatt. Det kan löna sig att ha koll på hur skatten påverkar pensionen.

En undersökning som AMF genomförde tillsammans med Novus 2015 visade att fyra av tio av de som antingen närmar sig pension eller är relativt nyblivna pensionärer inte känner till skattens effekt på pensionen⁶⁸. Idag visar Pensionsmyndigheten, pensionsbolagen och minPension.se alla belopp brutto men spararna behöver veta hur stor den blir netto. Nettoprognoser synliggör också hur mycket individen kan tjäna på att arbeta längre. Enligt en analys från Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) ökade arbetskraftsdeltagandet med cirka fyra procentenheter under året närmast efter 65-årsdagen när den sänkta skatten infördes 2007⁶⁹. Reformen innebar, utöver sänkt skatt för löntagaren, även sänkta arbetsgivaravgifter för personer som fyllt 65 år. Bland de som fortsätter att arbeta efter 65 år finns det en stor andel egenföretagare och majoriteten av dessa är män. Arbetsgivaravgiften sänktes 2007 för personer över 65 år genom att den så kallade särskilda löneskatten slopades. Under 2016 återinfördes denna skatt vilket kan ha påverkat sysselsättningen. Från den 1 juli 2019 slopas denna skatt igen. Det är dock få som jobbar heltid. De flesta i åldern 65–74 år jobbar mindre än 35 timmar per vecka.

Av AMFs pensionärskunder är det få som anpassar sitt pensionsuttag och arbetsinkomst efter dessa skatteeffekter, vilket sannolikt bottnar i att man saknar kunskap på området. På Skatteverkets hemsida kan individen beräkna skatten, både på lön och på pension. Flera politiska partier har som mål att minska skatten för pensionärer, framför allt genom att sänka skatten på pension i nivå med den som gäller på arbetsinkomster (efter jobbskatteavdragen).

Låg pension bland utrikesfödda

Utrikesfödda har lägre genomsnittliga pensioner än inrikesfödda, främst för att de i genomsnitt har färre år på sig att tjäna in pension, lägre arbetskraftsdeltagande, högre arbetslöshet och lägre genomsnittliga förvärvsinkomster. Även i framtiden förväntas utrikesfödda få lägre pensioner än inrikesfödda. Det beror på att arbetsinkomsterna bland de utrikesfödda i åldrarna 20 till 30 år är mycket lägre än för inrikesfödda i samma åldrar⁷⁰.

Sysselsättningsgraden i Sverige för utrikesfödda var 58 procent jämfört med 69 procent för inrikesfödda, en skillnad på 11 procentenheter⁷¹. Andelen utrikesfödda förvärvsarbete förväntas öka under åren framöver, vilket i så fall skulle ge ett viktigt bidrag till kompetensförsörjningen inom

Andel förvärvsarbetande 65–74 år

	Kvinnor	Män	Båda könen
2017	17,7 %	27,8 %	22,6 %
2016	16,2 %	26,5 %	21,3 %
2015	16,5 %	27,2 %	21,8 %
2014	16,0 %	27,1 %	21,5 %
2013	16,2 %	27,5 %	21,8 %

Källa: SCB (RAMS, registerbaserad arbetsmarknadsstatistik)

väljärden och insättningar i pensionssystemet. Enligt SCB har andelen sysselsatta ökat snabbare på senare tid bland utrikesfödda än bland inrikesfödda⁷². Grundskyddet minskar skillnaderna men för att få full garantipension krävs 40 års bosättning i Sverige. En person som har bott exempelvis 25 år i Sverige får endast 25/40 av garantipensionen. Om man har kommit till Sverige och fått uppehållstillstånd som flykting eller skyddsbehövande kan man däremot få räkna med sin bosättnings tid från hemlandet som försäkringstid för garantipension. Det finns de som kommer till Sverige sent i livet, som inte har någon pension från hemlandet, och som får en mycket liten garantipension. Utöver bostadstillägget finns därför äldreförsörjningsstödet för att man ska ha en skälig levnadsnivå.

Kompensationsgraden är pensionens storlek i förhållande till lönen före pension. I gruppen med låga kompensationsgrader återfinns särskilt kvinnor samt utlandsfödda med få intjänandeår i Sverige. För 60-talisterna som nu närmar sig pensionen, är den genomsnittliga kompensationsgraden generellt cirka två procentenheter lägre än för 50-talisterna. Kvinnor har en lägre kompensationsgrad (57,6 procent) än män (60,4 procent). Utrikesfödda har den lägsta kompensationsgraden (52 procent)⁷³.

På regeringens uppdrag analyserade Pensionsmyndigheten 2017 hur migrationen påverkar grundskyddet och beräkningarna visade att statens kostnader för grundskyddet kan fördubblas till 2060⁷⁴. Men sedan dess har SCB skrivit ner prognosen för nettoinvandringen. Utvecklingen beror i stor utsträckning även på hur många utrikesfödda som kommer in på arbetsmarknaden. När fler arbetar så växer lönesumman vilket leder till ett starkare pensionssystem med minskad risk att balanseringen (även kallad bromsen) träder in.

Lättare att gå i pension med hjälp av internet men många stängs ute

För att kunna fatta bra beslut om sin pension behöver spararna ha tillgång till oberoende jämförelser och relevant information om sin pension. Det finns flera oberoende aktörer som tillhandahåller pensionsinformation. På minPension.se kan alla som har tjänat in till pension i Sverige logga in och se hela sin pension och göra prognoser för sin pension.

→ Forts. Framtidens pensioner

Tjänsten minPension.se drivs och finansieras till hälften av staten, till hälften av pensionsbolagen, vilket gör den till en neutral och oberoende webbportal som är kostnadsfri för användaren. Målsättningen för minPension.se är att man på bara en minut ska få en överblick över hela sin pension. Utöver en samlad bild av sin intjänade pension kan man även göra pensionsprognoser för att bilda sig en uppfattning om vad man kan förvänta sig i pension och vad som påverkar pensionens storlek. Drygt 30 pensionsaktörer levererar information till minPension.se, den samlade pensionsbilden täcker drygt 99 procent av pensionskapitalet och portalen har över tre miljoner registrerade användare. Idag finns minPension.se både som egen webbplats och som integrerad webb hos andra aktörer, till exempel på Pensionsmyndighetens inloggade sidor. Pensionsbolagen och Pensionsmyndigheten samarbetar med minPension.se för att utveckla en oberoende och konkurrensneutral tjänst där spararna enkelt ska kunna planera sina pensionsuttag. Målet är att funktionalitet för ett samlat pensionsuttag ska finnas på minPension.se under 2019. Parallellt pågår också ett arbete med att inkludera information från valcentralerna. De är idag inte anslutna till minPension.se och den information som de administrerar (till exempel vilka arbetsgivare som betalat in premier, val av återbetalningsskydd samt eventuellt förmånstagarförordnande), skulle tillsammans med befintlig information kunna förbättra tjänstens kvalitet betydligt.

En annan oberoende och kostnadsfri tjänst på pensionsområdet är Konsumenternas Försäkringsbyrå och deras webbtjänst Pensionsguiden där spararen kan utvärdera

allmän pension, tjänstepension och privata pensionsförsäkringar samt kapitalförsäkringar. Guiden innehåller bland annat information om sparformer, olika utbetalningsmodeller, livslängdsantaganden och historisk avkastning. Det är också möjligt att se hur avgifter och kostnader påverkar hur mycket man som sparare får i pension. Bakom Konsumenternas Försäkringsbyrå står Konsumentverket, Finansinspektionen och Svensk Försäkring och verksamheten finansieras av branschen.

Många privatpersoner och företag anlitar ombud för att få hjälp med sin pension. Ombudet behöver ha en fullmakt. Genom Fullmaktskollen.se kan man få överblick över sina fullmakter och hur länge de gäller. I tjänsten går det också att skriva under fullmakter och återkalla dem. Fullmaktskollen ägs gemensamt av Svensk Försäkring och Svenska försäkringsförmedlares förening.

Även om dessa oberoende självbetjäningstjänster är kostnadsfria så är det inte alla som har tillgång till dem. Det är cirka en halv miljon svenskar som aldrig använder Internet. Enligt Internetstiftelsen är det 42 procent av de personer som är 76 år eller äldre som inte använder internet alls. Det är vanligare att inte använda internet dagligen bland de som bor på landsbygd, har lägre hushållsinkomst eller lägre utbildning. Mobilt BankID, används inte bara vid internetbanker och betalning via Swish, utan även för att deklarerat via Skatteverket och för att planera sina pensionsuttag via minPension.se. Bland dem över 76 år är det 77 procent som inte använder Mobilt BankID och motsvarande siffror för 66–75-åringar är 34 procent⁷⁵.

Reformer som behövs på pensionsområdet

Pensionssystemet är genomtänkt i sin konstruktion men det finns detaljer som kan förbättras. Den politiska blocköverskridande överenskommelsen från december 2017 innebär flera viktiga förändringar med bland annat höjd pensionsålder, förstärkt grundskydd och ökat konsumentskydd inom premiepensionen från 2020 och framåt. För att förändringarna ska bli verklighet krävs politiska beslut under 2019.

Slå vakt om livsinkomstprincipen för den allmänna pensionen

Det råder en tydlig målkonflikt mellan å ena sidan livsinkomstprincipen och å andra sidan grundskyddet med stora risker för marginaeffekter vid pensionering. Många med låga inkomster omfattas till viss del av garantipension eller bostadstillägg trots ett långt yrkesliv. Det var inte tanken med det nya allmänna pensionssystemet. Samtidigt finns det planer på att höja grundskyddet vilket ger ännu svagare koppling mellan arbete och pension. Det finns ingen uttalad politisk vilja vad det gäller grundskyddets utveckling. Från statens sida behöver man säkerställa att fler får en pension som man kan leva på med minskat beroende av garanti-pension och bostadstillägg. Att stora grupper omfattas av grundskyddet är problematiskt eftersom det minskar drivkrafterna till ett längre arbetsliv. I framtiden kommer tjänstepensionen att utgöra en tredjedel av den sammanlagda pensionen för låg- och medelinkomsttagare och mer än halva pensionen för höginkomsttagare. Frågan om större inbetalningar till den allmänna pensionen behöver därför diskuteras.

Harmonisera allmän pension och tjänstepension

Alla arbetsår räknas för den allmänna pensionen. Det är rimligt att detsamma gäller för tjänstepensionen. Det skapar drivkrafter för både yngre och äldre att arbeta och bidrar till ett enklare och mer omtänksamt pensionssystem. I kollektivavtalsförhandlingar kommer arbetsmarknadens parter överens om en balans mellan lön och pension givet de olika sektorernas förutsättningar. För den allmänna pensionen är det oklart vilken kompensationsgrad som ansvariga politiker tycker är rimlig. De flesta låg- och medelinkomsttagare får idag en total inbetalning till pensionen på cirka 23 procent av lönen medan höginkomsttagare får motsvarande 30 procent på lönedelar över 7,5 inkomstbasbelopp. Att skapa ett pensionssystem som hänger ihop och är mer rättvist för de med långt yrkesliv och låga inkomster borde vara en fråga för trepartssamtal mellan staten och arbetsmarknadens parter.

En tjänstepension oavsett antal arbetsgivare

Idag rör sig allt fler mellan olika arbeten under sitt arbetsliv, vilket bland annat innebär att antalet tjänstepensioner man samlar på sig också ökar. Resultatet blir en ökande komplexitet som gör att pensioner både upplevs som krångliga och blir kostsamma att hantera. För att möta denna utveckling borde det vara möjligt att slå samman tjänstepensioner från olika kollektivavtal till exempel där man inte är yrkesverksam längre (så kallat fribrev). En sådan utveckling skulle leda till lägre avgifter och ett enklare pensionssystem. För att det ska bli möjligt krävs en lagändring och att kollektivavtalen gör det möjligt.

Bättre information till dem som jobbar och tar ut pension samtidigt

Att ta ut pension är inte längre detsamma som att gå i pension. Allt fler har arbetsinkomster högre upp i åren men samtidigt har tidpunkten då man får sin pension utbetalad inte förändrats nämnvärt. När man står med inkomst av lön och pension aktualiseras en rad frågor som är svåra att överblicka. Blivande pensionärer känner inte till de positiva skatteeffekterna av att gå i pension efter 65 år trots att detta infördes 2007 och som förstärktes 2018. Pensionsmyndigheten bör ge riktad information om skatt och pension i det orange kuvertet (eller motsvarande digital information) för alla som är över 60 år. Uttagsplanen hos minPension.se är ett viktigt steg för att förbättra informationen. Skatteverkets skatteuträkning bör även integreras via minPension.se.

Det måste bli enklare att gå i pension

De flesta tjänstepensioner betalas ut automatiskt från 65 års ålder medan andra kräver att man ansöker om sin tjänstepension. Alla typer av tjänstepension borde ha samma förfarande. En möjlig väg är att man ansöker om utbetalning fram till 70 års ålder och att en automatisk utbetalning sedan startar om man inte har ansökt. Möjligheten att själv kunna välja utbetalningstid är något som blivande pensionärer uppskattar men livsvarig utbetalning bör vara förhandsvalet

→ Forts. Reformen som behövs på pensionsområdet

för alla typer av tjänstepension. Utvecklingen med att allt fler väljer korta uttag bör hejdas. Tjänstepension är en försäkring för att möta ett långt liv som pensionär. Det är orimligt att mer än halva kapitalet tas ut på bara några år. Ett alternativ är att alla pensionsbolag och banker inför varningstexter om att tjänstepensionen tar slut efter några år om man väljer en kort utbetalningstid (liknande de anvisningar om hälsorisker som förekommer på tobaksvaror). Det blir i så fall en form av "nudge", det vill säga ett sätt att påverka människors beslutsfattande med hjälp av en lätt knuff i önskad riktning där full valfrihet finns men där normen om en livsvarig utbetalning förstärks. Om utvecklingen med korta uttag fortsätter bör arbetsmarknadens parter överväga att halva tjänstepensionen måste betalas ut livet ut, en så kallad begränsningsregel. Inom ITP1 ställer parterna placeringskrav om 50 procent i traditionell försäkring och de bör ställa liknande krav om långsiktig trygghet även vid utbetalning. En annan möjlighet är att ändra kortaste utbetalningstid till tio år i stället för dagens fem år. Spararna borde kunna byta utbetalningstid i efterhand för sin tjänstepension (förslagsvis inom tre månader efter första utbetalning). Det borde även vara möjligt att pausa utbetalningen om man till exempel återgår i arbete eller helt enkelt ångrar sitt beslut.

Bättre utformning av återbetalningsskyddet

Många sparare har olika val av återbetalningsskydd för sin tjänstepension beroende på avtal och när tjänstepensionen startade. Det är inte ovanligt att man har återbetalningsskydd för en del av sin tjänstepension och saknar återbetalningsskydd för andra delar. Återbetalningsskydd skulle kunna vara förval upptill 60 år för alla typer av tjänstepension. För att frågan om återbetalningsskydd inte ska falla i glömska bör spararna få riktad information var femte år från 60 års ålder. Även pensionärer med återbetalningsskydd bör påminnas om sitt val med fördjupad information var femte år. minPension.se bör visa återbetalningsskydd för hela pensionen så att spararna lättare kan se hur stor del av pensionen som är skyddad för efterlevande.

Hänvisningar

Ett pensionssystem i förändring

- ¹ Pensionsmyndigheten, PM om Alternativ pensionsålder, 2018, sid 1.
- ² Prop. 2017/18:1, Ålderspensionssystemet vid sidan av statens budget.
- ³ Pensionsmyndigheten, Stärkt konsumentkydd inom premiepensionen, juni 2017.
- ⁴ Finansdepartementet, Ett upphandlat fondtorg för premiepension, Dir 2018:57.
- ⁵ Prop. 2017/18:1, Ålderspensionssystemet vid sidan av statens budget, sid 15.
- ⁶ Pensionsmyndigheten, Alla ansökningar till premiepensionens fondtorg, januari 2019.
- ⁷ Konkurrensverket, Flyttavgifter på livförsäkringsmarknaden – potentiella inläsnings effekter bland pensionsförsäkringar, Rapport 2016:12.
- ⁸ Finansinspektionen, Lägesrapport om branschöverenskommelse för ökad transparens vid flytträtt för pensionssparande, FI Dnr 14-8233.
- ⁹ Fondbolagens förening, Kvartalsrapport 2018 kv3, sid 1.
- ¹⁰ OECD Pension Outlook 2018, sid 13–14.

Jämställdhet och pension

- ¹¹ Pensionsmyndigheten, Så blir pensionen 2018.
- ¹² Medlingsinstitutet 2017, Löneskillnader mellan kvinnor och män, 2017, sid 7.
- ¹³ Medlingsinstitutet, Lönebildning och jämställdhet, sid 50.
- ¹⁴ SCB, På tal om kvinnor och män, sid 59.
- ¹⁵ LO Jämställdhetsbarometer 2018, sid 10.
- ¹⁶ SKL, Heltidsarbete som norm, 2018 (heltid.nu)
- ¹⁷ LO Jämställdhetsbarometer, sid 27.
- ¹⁸ LO Jämställdhetsbarometer, sid 25.
- ¹⁹ Försäkringskassan 2018.
- ²⁰ Försäkringskassan, Pappors andel av föräldradagarna fortsätter att öka, nov 2018.
- ²¹ Evertsson, M, Föräldraledighet och karriär – kvinnors och mäns lön efter en föräldraledighet, 2014.
- ²² Försäkringskassan, Rapport – Barnhushållens ekonomi – resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken 2018, sid 34.
- ²³ Pensionsmyndigheten, Kvinnors respektive mäns genomsnittliga in- och utträdesåldrar är 29–61 år och 26–62 år, 2016 och ISF Tidigt utträde från arbetslivet bland kvinnor och män, 2018.
- ²⁴ Arbetsmiljöverket, Organisera för en jämställd arbetsmiljö – från ord till handling, 2017:6.
- ²⁵ Försäkringskassan, Socialförsäkringen i siffror 2018.
- ²⁶ Prop. 2017/18:1, Ålderspensionssystemet vid sidan av statens budget.
- ²⁷ SCB, Inkomsterna ökar mer för kvinnor, Statistiknyhet 2018-10-01.
- ²⁸ Pensionsmyndigheten, Äldre med låga inkomster 2018.
- ²⁹ Pensionsmyndigheten, Pensionärer med grundskydd, Kommenterad statistik.
- ³⁰ Prop. 2017/18:1 Ålderspensionssystemet vid sidan av statens budget.
- ³¹ Pensionsmyndigheten, Kommenterad statistik – pensionsrätt för barnår, PM 2016.
- ³² Socialdepartementet, Jämställda pensioner DS 2016:19.
- ³³ Demoskop Seniorpanelen, november 2018.
- ³⁴ Pensionsmyndigheten.
- ³⁵ Undersökningen genomfördes april–maj 2015 som en internetenkät i Norstats webbpanel på AMFs uppdrag. 1 000 personer i åldrarna 25–64 år svarade, varav 746 personer var gift/registrerad partner/sambo.

Hållbarhet och pension

- ³⁶ Undersökningen genomfördes maj 2018 av Demoskop på AMFs uppdrag, 1226 webbintervjuer med allmänheten 25–75 år som har tjänstepension.
- ³⁷ Svanen.se/l-fokus/Fonder/For-spararen.

→ Forts. Hänvisningar

Så agerar pensionsspararna

- ³⁸⁻³⁹ Demoskop Seniorpanelen, november 2018.
- ⁴⁰ Pensionsmyndigheten, Anslagsbelastning och prognoser för Pensionsmyndighetens anslag 2018–2022, sid 38.
- ⁴¹ AMF Demoskop, Korta uttag av tjänstepension, oktober 2017.
- ⁴² Regeringskansliet, Pensionsgruppens överenskommelse om långsiktigt höjda och trygga pensioner, sid 11.
- ⁴³ ISF, Vem får avsättningar till tjänstepension 2018:15, sid 11.
- ⁴⁴ SNS, Forskningsrapport: Den komplexa tjänstepensionen, 2018, sid 72.
- ⁴⁵ DemoskopPanelen februari–mars 2018.
- ⁴⁶ Demoskop Seniorpanelen, november 2018.
- ⁴⁷ DemoskopPanelen, oktober 2018.
- ⁴⁸ Collectum, Så mycket bättre tjänstepension – Effekten av fyra upphandlingar av den kollektivavtalade tjänstepensionen ITP 2007–2018, sid 3.
- ⁴⁹ AMF, Avgifterna på fondmarknaden 2017.
- ⁵⁰ Pensionsmyndigheten, Premiepensionen – Pensionsspararna och pensionärerna 2017, sid 14.
- ⁵¹ Prop. 2017/18:1 Ålderspensionssystemet vid sidan av statens budget.
- ⁵² Demoskop Seniorpanelen, november 2018.

Framtidens pensioner

- ⁵³ SCB Sveriges framtida befolkning 2018–2070.
- ⁵⁴ Svensk Försäkring 2018.
- ⁵⁵ SCB, Sveriges framtida befolkning 2018–2070. Demografiska rapporter 2018:1.
- ⁵⁶ Eurostat, Pension expenditure projections 2015.
- ⁵⁷ SCB, Socialt skydd i Sverige 1993–2015: Utgifterna för socialt skydd minskade något som andel av BNP, Statistiknyhet 2017-03-31.
- ⁵⁸ Eurostat, At risk of poverty or social exclusion rate for elderly, december 2016.
- ⁵⁹ Pensionsmyndigheten, Äldre med låga inkomster, juni 2018.
- ⁶⁰ Prop. 2017/18:1 Ålderspensionssystemet vid sidan av statens budget.
- ⁶¹ SvD Debatt, "Kopplingen mellan jobb och pension allt svagare", 2018-10-18.
- ⁶² Pensionsmyndigheten, Vem vinner och vem förlorar på uttag av allmän pension före 65 års ålder? sid 25–26
- ⁶³ Socialdepartementet, Pensionsgruppens överenskommelse om långsiktigt höjda och trygga pensioner, dec 2017, sid 9.
- ⁶⁴ Demoskop Seniorpanelen, november 2018.
- ⁶⁵ Skatteverket, Vägledning 2018 Socialavgifter – Allmän löneavgift.
- ⁶⁶ DemoskopPanelen, februari–mars 2018.
- ⁶⁷ LO Program för omfördelning 2018 sid 51–52.
- ⁶⁸ AMF Novus, Undersökning om pensionsprognos, uttagstid, a-kassa och efterlevandeskydd, 2015.
- ⁶⁹ IFAU, Effekten av riktade skattelättnader på äldres arbetskraftsdel tagande, Ekonomisk debatt nr 8, 2017.
- ⁷⁰ ISF, Kvinnors och mäns pensioner 2018:7.
- ⁷¹ SCB, AKU, årsmedeltal 2018.
- ⁷² SCB, AKU tredje kvartalet 2018.
- ⁷³ Min Pension, Kompensationsgradsrapporten 2018, sid 9.
- ⁷⁴ Pensionsmyndigheten, Migrationens påverkan på pensionsnivåerna och på grundskyddet – Redovisning av uppdrag i regleringsbrevet 2017.
- ⁷⁵ Internetstiftelsen, Svenskarna och Internet 2018.

Anteckningar

A series of 20 horizontal lines spaced evenly down the page, providing a template for handwritten notes.

Undrar du över något?

0771-696 320 (vard 8-18)

info@amf.se

amf.se